เรื่องเล่าจากพื้นที่.....

ขนส้นทางความหลากหลาย ทางชีวภาพด้านป่าไม้

สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

เล่าเรื่องก่อนอ่าน

ในปี 2552 กรมป่าไม้ ได้ดำเนินการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ของจังหวัดน่าน พิษณุโลก ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ อุดรธานี หนองคาย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และสระบุรี โดยทำงานร่วมกันของชุมชน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และภาคภาคีต่างๆ มีเรื่องราวมากมาย ที่ได้ค้นพบ และที่ได้พบเจอในระหว่างการทำงาน ทั้งข่าวสาร ความรู้ ฯลฯ ที่พวกเราอยากแบ่งปันเล่าให้ทุกคน ได้รับรู้สิ่งดีๆ โดยได้เผยแพร่เป็นจดหมายข่าวความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ บนเว็บไซต์ www.web1.forest.go.th/forest/biodiversity โทรศัพท์ 0-2579-2814

สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ จึงได้รวบรวมจดหมายข่าวของปี 2552 จัดทำเป็นหนังสือ เรื่องเล่าจากพื้นที่ บนเส้นทางความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ลองอ่านดูนะคะ แล้วคุณจะรู้ว่า..... " ความหลากหลายมีอะไรมากกว่าที่คุณคิด "

ดร. สุรางค์ เธียรหิรัญ
ผู้อำนวยการสำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
สิงหาคม 2552

คลังความรู้

จันทน์หนู พรรณไม้ที่คาดว่าเป็นชนิดใหม่ของโลก
ความสมบูรณ์จากป่าเขาผาลาด
บ้านโป่งมะนาวแหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานชุมชน
หมุนเลนส์ส่องถ้ำ
คำหัวแฮดดงทุ่งใหญ่
ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวทุ่งใหญ่
รำผีฟ้า
สมุนไพร ปลาไหลเผือก
ป่าชุมชนดงภู คลังอาหารชุมชน
ป่าบุ่งป่าทาม ป่าชายเลนน้ำจืดอีสาน
ศูนย์เรียนรู้ป่าชุมชนดงภู ความรู้สู่ชุมชน
"สะไน" ภูมิปัญญาเครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์สู่การรักษาป่า
กินปลาเป็นหลัก กินผักเป็นยา
ฉบับแนะนำนักวิจัยไทบ้าน
แม่ครัวบ้านท่า ตำราอาหารพื้นบ้าน
ไหว้ผีบูชาฟ้า รักษาป่าถนอมดิน
ป่าผลัดใบฤดูร้อนมีอะไรมากกว่าที่คิด
ย่างแคร่ สปาพื้นบ้าน
น้ำกระทอน
ข่วงกำกื๊ด
มะตูม
หมอเมืองแห่งล้านนา
ปวาเกอญอกับการอนุรักษ์ป่า
การพยากรณ์ฝนจากรังมดแดง
ประเพณีตีอนสามของชาวไทยใหญ่
หุบเขาเร้นรัก
เรื่องเล่าจากแม่ยวมฝั่งซ้าย

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

จันทน์หนู พรรณไม้ที่คาดว่าเป็นชนิดใหม่ของโลก

ฉบับที่ 1 เดือนพฤษภาคม 2552
ป่าชุมชนเขาวง จังหวัดสระบุรี
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

ในปีงบประมาณ 2551 กรมป่าไม้ สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ได้ดำเนินงานแผนงานวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ป่าชุมชน ในพื้นที่ป่าชุมชนเขาวง อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี

ดร.สุรางค์ เธียรหิรัญ ผู้อำนวยการสำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพ และคณะทำงานแผนงานดังกล่าว ได้มีโอกาสเข้าไปนมัสการพระอาจารย์ปริญญา สุปริญโญ ซึ่งเป็นผู้นำการดูแล ปกป้อง อีกทั้งยังเป็นผู้รู้ทางด้านพรรณไม้ของป่าชุมชนเขาวงแห่งนี้ และทำให้ทราบว่าพระอาจารย์ปริญญา สุปริญโญ ได้พบต้นไม้ชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า จันทน์หนู ซึ่งมีลักษณะทางพฤกษศาสตร์ที่คล้ายต้นจันทน์ผาที่อยู่ในวงศ์ DRACAENACEAE คือ ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูง 3 - 7 เมตร ไม่ผลัดใบ ลำต้นตั้งตรง ใบเดี่ยวรูปแถบเรียวแหลม ออกเวียนสลับถี่ๆ ที่ปลายยอดขนาด 4 - 5 x 45 - 60 เซนติเมตร ปลายแหลมรูปหอก สีเขียวเข้ม ก้านเป็นกาบหุ้มซ้อนทับกันรอบลำต้น ชอบแสงแดดจัดโตช้า ทนแล้ง ลมแรง และทนเค็ม ไม่ชอบน้ำขังแฉะ แต่มีลักษณะที่จันทน์หนูแตกต่างจันทน์ผา คือ ตรงขอบใบของต้นจันทน์หนูนั้นจะมีสีขาว ลำต้นต้นจันทน์ผาอวบกว่าจันทน์หนู การออกดอกจะออกทุกๆ 6 ปี ซึ่งไม่เคยพบในต้นจันทน์ผา จึงคาดได้ว่าต้นจันทน์หนูนี้อาจเป็นพรรณไม้ชนิดใหม่ของโลก

พระอาจารย์ปริญญา สุปริญโญ ผู้ค้นพบต้นจันทน์หนู

ขอบใบของต้นจันทน์หนูที่มีสีขาว

ต้นจันทน์หนู

ในปี 2552 ทางสำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ได้รับข่าวดีจากพระอาจารย์ปริญญา สุปริญโญ ว่าต้นจันทน์หนูได้ออกดอกแล้ว ซึ่งตอนนี้ดร.สุรางค์ เธียรหิรัญได้ติดต่อผู้เชี่ยวชาญมาตรวจพิสูจน์ ซึ่งถ้าได้ข่าวดีอย่างไรทางสำนักงานฯ จะรีบแจ้งข่าวให้ทราบต่อไป

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ความสมบูรณ์จากป่าเขาผาลาด

ฉบับที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ 2552
ป่าเขาผาลาด จังหวัดสระบุรี
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

ป่าเขาผาลาด ตั้งอยู่ที่ ต.ซับสนุ่น อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี มีพื้นที่ดำเนินการศึกษา จำนวน 1,669 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบภูเขา สภาพทั่วไปของป่าเป็นป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณป่าเขาผาลาดส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ และเลี้ยงวัวนมเป็นอาชีพหลัก นอกจากนี้แล้วชาวบ้านยังอาศัยป่าเขาผาลาดในการดำรงชีพด้วยการหาของป่าเพื่อมาประกอบอาหาร

อาหารจากป่าเขาผาลาด

ในช่วงระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-มิถุนายน ซึ่งเป็นช่วงที่ผักหวานป่าอวบเขียวขึ้นมารับลมร้อน หลังจากหลับไหลมาเป็นเวลายาวนานผ่านฝนจนถึงหนาว แตกใบเติบโตเต็มที่ ขณะที่พรรณไม้ทั่วไป รักที่จะเจริญเติบโตแผ่กิ่งก้านใบในความฉ่ำเย็นของฤดูฝนมากกว่า ด้วยธรรมชาติที่ผิดแผกพวกพ้องเช่นนี้เองผักหวานป่าจึงสูงทั้งคุณค่าและราคา ซึ่งชาวชุมชนเขาผาลาดได้เล็งเห็นถึงคุณประโยชน์ของผักหวาน จึงนำมาประกอบอาหาร มีรสชาติที่น่ารับประทานอีกทั้งยังเต็มไปด้วยสารอาหารอย่างอุดมสมบูรณ์ เช่น แกงผักหวานไข่มดแดง ซึ่งเป็นอาหารชั้นยอดของชาวบ้านมีให้ทานเฉพาะฤดูกาลเท่านั้น ซึ่งหากใครได้ลิ้มลองเป็นต้องติดใจ นอกเหนือจากแกงผักหวานใส่ไข่มดแดง ที่หลายคนคงเคยได้ลิ้มลอง และคงติดใจกับรสชาติความอร่อยเพราะเป็นอาหารจากภูมิปัญญาของชาวบ้านที่รู้จักนำพืชมาประยุกต์ทำเป็นอาหารที่มีรสชาติถูกปาก เหมาะกับสภาพความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ป่าเขาผาลาด

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

บ้านโป่งมะนาว แหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานชุมชน

ฉบับที่ 2 เดือนมีนาคม 2552
ป่าเขาผาลาด จังหวัดสระบุรี
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

บ้านโป่งมะนาวตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยขุนราม อ.พัฒนานิคม จ.ลพบุรี ถึงแม้ว่าสถานที่ตั้งแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว จะอยู่ห่างจากพื้นที่ศึกษาโครงการอนุรักษ์ฯ ประจำพื้นที่จังหวัดสระบุรีเพียง 4 กม. ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการขุดค้นพบสุสานของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุราว 3,500 ปี มาแล้ว นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าอยู่ในช่วงของยุคเหล็ก พบภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ เครื่องประดับ ที่ทำด้วยลูกปัดหลากสี โครงกระดูกเพศชาย-เพศหญิง และโครงกระดูกทารก ชาวบ้านได้รวบรวมโบราณวัตถุมาจัดแสดงไว้ที่วัดโป่งมะนาว และในปัจจุบันได้รับความร่วมมือจากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร มาทำการขุดค้นทางวิชาการโบราณคดีและจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ที่วัดโป่งมะนาว โดยเปิดให้ประชาชนเข้าชมได้ทุกวัน มีวิทยากรท้องถิ่นคอยแนะนำโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเข้าชม

<u>แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ</u>

นอกเหนือจากแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แห่งบ้านโป่งมะนาวแล้ว ยังมีแหล่งท่องเที่ยว ทางธรรมชาติที่น่าสนใจ อาทิเช่น น้ำตกถ้ำผาแดง ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านซับเหว หมู่ที่ 6 ต.ซับสนุ่น อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี เป็นน้ำตกที่มีถ้ำอยู่ภายใน ในช่วงหน้าฝนบริเวณหน้าผาจะมีน้ำไหลลงมาตามหน้าผาอย่างสวยงาม การเข้าไปท่องเที่ยวชมน้ำตก ต้องใช้การเดินเท้าเข้าไปชมน้ำตก เป็นการช่วยสร้างความน่าตื่นตาตื่นใจในการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่หาได้ยากในปัจจุบัน

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

หมุนเลนส์ส่องถ้ำ

ฉบับที่ 3 เดือนเมษายน 2552
ป่าเขาผาลาด จังหวัดสระบุรี
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

การสำรวจถ้ำป่าเขาผาลาด ของโครงการอนุรักษ์ฯ จ.สระบุรี

บริเวณพื้นที่ป่าเขาผาลาด ต.ซับสนุ่น อ.มวกเหล็ก จ.สระบุรี มีสภาพทั่วไปของป่า เป็นป่าเบญจพรรณเขาหินปูน พรรณไม้ที่พบส่วนใหญ่จะเป็นต้นมะค่าโมง ไม้สกุลปอ มะเกลือ โมกราชินี กล้วยไม้ป่า เป็นต้น จากการสำรวจพื้นที่ป่าเขาผาลาด จะพบพรรณไม้และสัตว์หลากหลายชนิด จากการสำรวจพื้นที่ศึกษาโครงการอนุรักษ์ฯ ประจำพื้นที่จังหวัดสระบุรี มีการพบถ้ำทางด้านทิศเหนือของพื้นที่ศึกษาโครงการฯ เป็นถ้ำขนาดใหญ่ ลึกประมาณ 40 เมตร ภายในถ้ำพบค้างคาวมงกุฎมลายู *(Rhinolophus malayanus)* วงศ์ Rhinolophidae ซึ่งเป็นค้างคาวจำพวกกินแมลง (SUBORDER MICROCHIROPTERA)

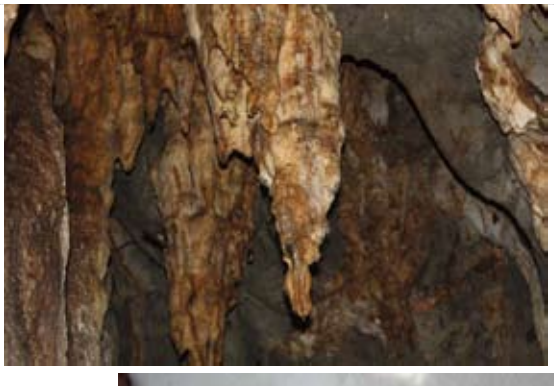

ค้างคาว มีความสำคัญ ต่อระบบนิเวศของป่า

1. ค้างคาวมีส่วนช่วยในการรักษาไว้ซึ่งโครงสร้างความหลากหลายและการหมุนเวียนพลังงานในระบบนิเวศของป่าไม้ โดยจะช่วยผสมเกสร หรือกระจายเมล็ดพันธุ์ไม้ นอกจากนี้ยังมีส่วนช่วยในการสงวนรักษาความหลากหลายของพันธุกรรมของพืชป่าไว้ ซึ่งจะใช้ในการปรับปรุงพันธุ์พืชบ้านในยามที่อ่อนแอ

ค้างคาวมงกุฎมลายู ณ ถ้ำเขาผาลาด

2. เป็นผู้คืนชีวิตให้ป่า ในพื้นที่ป่าถูกทำลายไม้บุกเบิกกลุ่มแรกนี้ จะเป็นไม้ที่ค้างคาวเป็นผู้พามาทั้งนี้เนื่องจากค้างคาวมีลักษณะการหากินที่แตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่น ๆ กล่าวคือ ค้างคาว จะถ่ายมูลในขณะที่บินหากิน

3. ช่วยรักษาสมดุลของแมลงในธรรมชาติ ซึ่งช่วยป้องกันไม่ให้ศัตรูพืชระบาด ค้างคาวกินแมลงนับว่ามีบทบาทสำคัญในระบบนิเวศ โดยที่ค้างคาวเป็นตัวช่วยควบคุมแมลงตามธรรมชาติที่สาคัญ

4. มูลค้างคาวมีสารชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่าเกลือไนเตรต (nitrate) เกลือนี้นำไปใช้เป็นปุ๋ยได้ดี เพราะให้ธาตุไนโตรเจนที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช ปริมาณสูงมากคือ 3.36 เปอร์เซ็นต์ เมื่อเทียบกับมูลเป็ดมีเพียง 0.85 เปอร์เซนต์เท่านั้น

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

“ คำหัวแฮดดงทุ่งใหญ่ ”

“ทุ่งฝนแดนอีสาน คู่บ้านวัดโพศรีทุ่ง นุ่งผ้าลายหมี่ขิด ศักดิ์สิทธิ์หลวงพ่อทองคำ เลิศล้ำข้าวเจ้ามะลิหอม งามพร้อมธรรมชาติหนองแล้ง”

ฉบับที่ 1 เดือนมีนาคม 2552
ป่าคำหัวแฮด จังหวัดอุดรธานี
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

อำเภอทุ่งฝนเดิมเป็นเขตปกครองของอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี มีพื้นที่ติดกับลำน้ำสงคราม และได้แยกการปกครองออกจากอำเภอหนองหานเป็นกิ่งอำเภอทุ่งฝน เมื่อปี พ.ศ. 2519 และได้จัดตั้งเป็นอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2533 แบ่งการปกครองออกเป็น 4 ตำบล คือ ตำบลทุ่งฝน ตำบลทุ่งใหญ่ ตำบลนาทม และตำบลนาชุมแสง มีประชากรทั้งหมด 32,821 คน ตำบลทุ่งใหญ่ แบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี ตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2482 แบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านทุ่งใหญ่หมู่ที่ 1 มีจำนวน 179 หลังคาเรือน ประชากร 801 คน บ้านทุ่งสีทองหมู่ที่ 10 มีจำนวน 247 หลังคาเรือน ประชากร 1,162 คน

ประวัติดอนปู่ตา

บ้านทุ่งใหญ่ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2482 มีนายมุข นนทจักร เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก เดิมชาวบ้านยังไม่ทราบว่าที่ดินที่เป็นดอนปู่ตาในปัจจุบันนั้นมีปู่ตาดูแลรักษาป่าแห่งนี้อยู่ ชาวบ้านก็เข้าไปเก็บหาของป่าหาอาหารในป่าแห่งนี้เป็นประจำ ต่อมาได้มีราษฎรบ้านทุ่งใหญ่ได้เจ็บป่วยแล้วมีเจ้าปู่ศรีสุทโธมาเข้าสิงและได้พูดว่า“ป่าแห่งนี้เป็นของกู กูรักษามานานแล้ว ต่อไปนี้พวกมึงต้องช่วยกูดูแลรักษาหวงแหนเอาไว้

วันพระห้ามเอาเกวียน เอาฟืนเข้าบ้าน ห้ามตำข้าว ห้ามตัดไม้ ห้ามฆ่าสัตว์ยามเมื่อมีคนตายในบ้านก็ห้ามเช่นเดียวกัน” แต่ก่อนวันเลี้ยงดอนปู่ตาท่านจะให้เห็นสัตว์เลี้ยงของท่าน คือ งูเหลือมใหญ่ หรือตะพาบ หากมีคนลบหลู่ หรือไม่ปฏิบัติตามไปตัดไม้ตัดหวายในเขตดอนปู่ตาก็จะมีอันเป็นไป ชาวบ้านทุ่งใหญ่จึงร่วมกันรักษาป่าดอนปู่ตาแห่งนี้ซึ่งมีเนื้อที่ 8 ไร่ และเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน

ประวัติความเป็นมาป่าคำหัวแฮด

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2490 เดิมบ้านทุ่งใหญ่ยังเป็นเขตการปกครองของอำเภอหนองหาน ได้มีนายอำเภอหนองหานชื่อขุนแวว พรหมภักดี ได้เดินทางมาเยี่ยมบ้านทุ่งใหญ่ และได้มองเห็นว่าป่าที่อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านน่าจะอนุรักษ์ไว้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน จึงได้นำชาวบ้านหมายแนวเขตโดยการถากต้นไม้และถางเป็นแนวรอบป่า ได้เนื้อที่ประมาณ 2,000 ไร่ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2538 ได้มีการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงและแบ่งป่าออกเป็น 3 ป่า คือ ป่าคำหัวแฮด มีเนื้อที่ 969-2-35 ไร่ ป่าโสกปลาดุก มีเนื้อที่ 419-3-54 ไร่ และป่าห้วยงูเหลือม

เนื่องจากในอดีตได้มีราษฎรบุกรุกยึดถือครอบครองเอาที่ดินป่าที่นายอำเภอขุนแวว พรหมภักดี ทำการหมายแนวเขตไว้จึงทำให้พื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์แห่งนี้มีพื้นที่ลดลง และที่มาของคำว่า “ป่าคำหัวแฮด” นั้นเนื่องจากในอดีตป่าสาธารณะประโยชน์แห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์มากมีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่ และได้มีชาวบ้านพบซากศพของแรดอยู่บริเวณขุนห้วย (ต้นน้ำ) ของป่าแห่งนี้ ซึ่งชาวอีสานเรียกแรดว่า “แฮด” จึงเป็นที่มาของป่าสาธารณะประโยชน์ป่าคำหัวแฮด และเป็นป่าต้นน้ำของลำห้วยทวนที่ไหลลงสู่ลำน้ำสงคราม ที่บริเวณตำบลวังทอง และตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นที่ตั้งของคำชะโนช เป็นที่นับถือของชาวทุ่งใหญ่คือเจ้าพ่อศรีสุทโธ

เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครรวมทั้งชาวบ้าน กราบไหว้ศาลเจ้าดอนปู่ตา เพื่อขอเข้าทำงานในพื้นที่

สภาพป่าคำหัวแฮด นายสมปอง บุดดีคำ อาสาสมัคร นำหัวหน้าโครงการฯ และหัวหน้าหน่วยฯ อด.3 (บ้านดุง) สำรวจหลักเขตที่สาธารณประโยชน์

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

..ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวทุ่งใหญ่..

ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน 2552
ป่าคำหัวแฮด จังหวัดอุดรธานี
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

" ทุ่งฝนแดนอีสาน คู่บ้านวัดโพศรีทุ่ง นุ่งผ้าลายหมี่ขิด ศักดิ์สิทธิ์หลวงพ่อทองคำ เลิศล้ำข้าวเจ้ามะลิหอม งามพร้อมธรรมชาติหนองแส้ง"

ปราชญ์ชาวบ้าน

นายอ่อนสา บุดดีคำ อายุ 70 ปี อยู่บ้านเลขที่ 91 หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี ช่างเครื่องมือเครื่องใช้ด้านการจักสานโดยการใช้ไม้ไผ่

จ้ำบ้าน พ่อแฮด เหี้ยมเหิญ อยู่บ้านเลขที่ 18 ม.1 บ้านทุ่งใหญ่ ต.ทุ่งใหญ่ อ.ทุ่งฝน จ.อุดรธานี เป็นตัวแทนการสื่อสารระหว่างดอนปู่ตากับชาวบ้านซึ่งนับถือเจ้าพ่อศรีสุทโธ, พญาพรมรินทร์และพญาสิงขรณ์ และเป็นผู้เสี่ยงทายพยากรณ์อากาศโดยการใช้บั้งไฟ 3 บั้ง เสี่ยงทายฝนช่วงต้นปี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวทุ่งใหญ่

การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ที่ใช้ EM จากก้นหอยเชอรี่ โดยการนำของนายไทย บุดดีคำ ผู้ใหญ่บ้านทุ่งสีทอง

นายสมปอง บุดดีคำ และ นายเรืองยศ มาไลโย ชาวบ้าน ต.ทุ่งใหญ่ อ.ทุ่งฝน จ.อุดรธานี หมอสูตรและผู้รู้ด้านยาสมุนไพร

นางอุดม บุดดีคำ หมอนวดจับเส้นประจำหมู่บ้านทุ่งสีทอง

นางบัวลักษณ์ แก้วภูบาล ชาวบ้านได้ยึดอาชีพการทำไพหญ้า (ใช้สำหรับมุงหลังคา) ซึ่งวัสดุที่ใช้ได้มาจากป่าคำหัวแฮดและบริเวณใกล้เคียง

ผือ (กก) มีมากในบริเวณหนองทุ่งใหญ่ ชาวบ้านนำมาจักสานทอเป็นสาดผือ (เสื่อ) ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ของชาวบ้านทุ่งใหญ่และบ้านทุ่งสีทอง สามารถสร้างรายได้แก่ชาวบ้าน

ผือโม่ (กก) วัสดุที่ชาวบ้านนำมาจากบริเวณหนองทุ่งใหญ่

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ภูมิปัญญา ด้านความเชื่อ "รำผีฟ้า"

ฉบับที่ 1 เดือนมีนาคม 2552
ป่าหนองแปน จังหวัดหนองคาย
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

คนในชนบทตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน มีความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ มักมีความเชื่อว่าการทำอะไรไม่ดี หรือการล่วงเกินบางสิ่งบางอย่างที่เราไม่เห็นด้วยกาย วาจา ใจ จนเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา อดีตยังไม่มีเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่จะมารักษา ชาวบ้านจึงคิดหาวิธีรักษาแก้ไขด้วยการหาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ แล้วยึดเอาความเชื่อของบรรพบุรุษ เช่น การนับถือเจ้าป่าเจ้าเขา นับถือเทวดา ร่างทรงหรือคนที่สามารถเป็นตัวแทนในการติดต่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวิญญาณผีเจ้าที่มองไม่เห็น ที่ได้กระทำสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณีของท้องถิ่นนั้น และปฏิบัติเป็นประจำทุกปี

รักษาความเจ็บป่วย ด้วยความเชื่อ...

นี่เป็นความเชื่อของชาวบ้านวังยาว ตำบลศรีชมพู อำเภอพรเจริญ จังหวัดหนองคาย มีความเชื่อการรักษาคนเจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุที่หมอแผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ ชาวบ้านจึงได้หาวิธีการรักษาแบบความเชื่อของคนโบราณที่ยึดถือและถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษที่ชุมชนเรียกวิธีรักษานี้ว่า "รำผีฟ้า" โดยอาจารย์ใหญ่แม่ยายวันนา อุปชัย อายุ 83 ปี อยู่บ้านเลขที่ 24 หมู่ที่ 8 บ้านวังยาว ตำบลศรีชมพู อำเภอพรเจริญ จังหวัดหนองคาย เริ่มรำผีฟ้าตั้งแต่อายุเพียง 13 ปี โดยได้รับการถ่ายทอดจากแม่พิมพ์ ซึ่งอยู่บ้านนาเหมือด อำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร ประเพณีรำผีฟ้านี้ จะมีเริ่ม ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปี จะถือเอาฤกษ์ในการรำเวลาบ่าย 3 โมง จนถึงเที่ยงคืน แล้วจะพักผ่อนตอนเช้ากลับมารำต่อจนเสร็จพิธีประมาณเที่ยงกว่าๆ ของอีกวัน การรำต้องใช้เวลาข้ามคืน และต้องมีการจัดเตรียมพิธีกรรม และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีด้วย ถือเป็นสิ่งของจำเป็นอีกอย่างที่ขาดไม่ได้สำหรับพิธีกรรมความเชื่อนี้...

การจัดพิธีกรรม

นำน้ำใส่โอ่งให้เต็ม จากนั้นเอาต้นกล้วยมาประดับด้วยดอกไม้ขาว เอาไม้เสียบดอกไม้ขาวและร้อยเป็นพวงมาลัยเสียบให้เป็นช่อประดับตั้งไว้ข้างโอ่งน้ำ เสร็จแล้วแม่ยายวันนา อุปชัย อาจารย์ใหญ่เข้าพิธีเชิญผีเจ้าบรรพบุรุษลงมาสถิตลูกศิษย์ลูกหา รำรอบต้นดอกไม้ขาวและโอ่งน้ำ ใครเจ็บไข้ได้ป่วยก็ลงมาเล่นรำรอบ ๆ ต้นดอกไม้นั้น ลูกศิษย์ลูกหาถือของใคร

อุปกรณ์ใช้ประกอบพิธี มีดังนี้

1. ไข่ 2 ฟอง
2. ขันห้าพร้อมซวย 5 คู่
3. ขัน 8 พร้อมซวย 8 คู่
4. ซิ่นผืนแพรวา (ผ้าถุง)
5. เงิน 12 บาท
6. เหล้าขาว
7. น้ำขวด
8. สตางค์แดง 5 เหรียญ
   สตางค์แดง 1 เหรียญ
   รวม 6 สตางค์
9. ฝ้าย 1 ใน

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

สมุนไพร “ปลาไหลเผือก”

ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน 2552
ป่าหนองแปน จังหวัดหนองคาย
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

จากการสำรวจของทีมงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ป่าหนองแปน-พรเจริญ พบว่าในบริเวณป่าหนองแปนมีของดีที่น่าทึ่ง และอดไม่ได้ที่จะเล่าให้ฟัง กล่าวคือมีสมุนไพรชื่อ *ปลาไหลเผือก* กระจายขึ้นอยู่ทั่วไปในผืนป่าเกือบ 1,000 ไร่ที่เหลืออยู่และเรามีเกร็ดความรู้ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รวบรวมไว้ดังนี้ คือ

ลักษณะรากสมุนไพร
ปลาไหลเผือก

เรื่องน่ารู้ของปลาไหลเผือก...

สมุนไพรคู่ใจพรานไพร คู่กายของชายชาตรี ยาอายุวัฒนะ เสริมพลังชีวิต ที่เรียกสมุนไพรชนิดนี้ว่า *ปลาไหลเผือก* เนื่องจากรากของสมุนไพรชนิดนี้มีลักษณะเหมือนปลาไหลเผือก คือมีสีขาวยาวๆ เหมือนปลาไหลเผือกและยังมีรากเดียว บางครั้ง จึงมีคนเรียกว่า *พญารากเดียว* ซึ่งทางอีสานเรียก เอี่ยนด่อน (ภาษาอีสานเรียกปลาไหลว่า เอี่ยน ส่วนด่อน ภาษาอีสานหมายถึงเผือก) คนอีสานบางท้องที่เรียกปลาไหลเผือกว่า หยิกบ่ถอง ส่วนรากปลาไหลเผือกถ้ามีอายุหลายปี จะมีความยาวมาก บางครั้งยาวมากกว่าความสูงของคนเสียอีก จนทำให้บางท้องที่เรียกปลาไหลเผือกว่า ตรึงบาดาล ปลาไหลเผือกเป็นไม้พุ่มขนาดกลาง มีลำต้นสีแดง ในป่าดงดิบจะสูงประมาณ 6-15 เมตร แต่ในป่าเต็งรังสูงประมาณ 1.3 เมตร ไม่แตกกิ่งก้านทางด้านข้าง จะมีใบอยู่ตรงส่วนยอดของลำต้น ใบยาวประมาณ 1 เมตร ใบนี้ประกอบด้วยใบย่อยจำนวนมาก ใบย่อยมีขนและรูปร่างเรียวแหลมหรือรูปไข่ ปลายเรียวแหลม ดอกสีแดงยาว 10-15 มม. มีทั้งดอกตัวผู้และดอกตัวเมียออกรวมกันเป็นช่อใหญ่ ดอกยาวขนาดใกล้เคียงกับความยาวของใบ ผลสีน้ำตาล รูปร่างคล้ายรูปไข่ ขนาดกว้าง 5-12 มม. ยาว 10-17 มม.

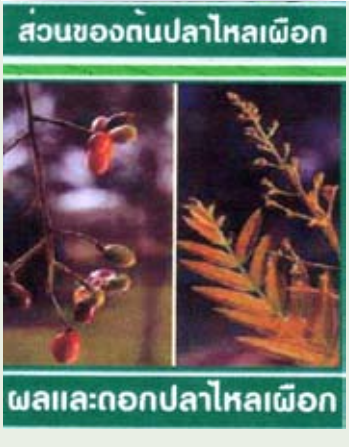

ปลาไหลเผือก....หยิกบ่ถอง

ทำให้หนังเหนียวตรา...ออกรบ

ตาส่วน สีมะพริก และคุณบุญล้วน จันทร์นวล เล่าตรงกันว่า ในสมัยก่อนคนที่ออกรบจะต้องพกปลาไหลเผือกติดตัวไปด้วย ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ก่อนเข้าสู่สนามรบให้นำมาเคี้ยวกินจะทำให้อยู่ยงคงกระพัน มีเรี่ยวแรงในการรบปลาไหลเผือก จึงได้ชื่อว่า หยิกบ่ถอง อีเฒ่าหนังหยาน ซึ่งมีความหมายของความเป็นคนหนังเหนียว ผิวหนังไม่มีความรู้สึกใด ๆ แต่การจะเอารากปลาไหลเผือกมาใช้ต้องทำพิธีขอแล้วจึงขุดรากขึ้นมา เมื่อขุดรากขึ้นมาเรียบร้อยก็ต้องทำพิธีปลุกเสกอีกครั้ง ถึงจะนำมาใช้ได้ เชื่อว่าเมื่อเคี้ยวกินหรือฝนกินจะทำให้หนังเหนียวมีพละกำลังมากขึ้น เป็นที่น่าแปลกใจว่าการศึกษาวิจัยสมัยใหม่พบว่าปลาไหลเผือก มีสรรพคุณในการเพิ่มความแข็งแรงของนักกีฬา ได้อย่างชัดเจนด้วย

สมุนไพรพื้นบ้านที่สามารถหาเก็บได้ในป่าหนองแปน - พรเจริญ ซึ่งนำมาต้มกินและใช้เป็นส่วนประกอบของตัวยาชนิดอื่นๆ หลายชนิด

ปลาไหลเผือก ...ยาล้างพิษยาเสพติด

ปลาไหลเผือกค่อย ๆ ถูกลืมไปพร้อมกับการพัฒนาโรงพยาบาลสมัยใหม่ แต่เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีวัดวาอารามหลายแห่งประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษายาเสพติด โดยนำสมุนไพรแก้พิษของหมอยาโบราณมาใช้ในการดูแลผู้ป่วย สมุนไพรที่นำกลับมาใช้ใหม่ มาในนามของยาสามรากอันประกอบด้วย รากปลาไหลเผือก รากโลดทะนงแดง ต้นฮังฮ้อน โดยโลดทะนงแดง (นางแซง) มีสรรพคุณ ถอนพิษยาเบื่อเมา ทำให้อาเจียน ทำให้ถ่าย ปลาไหลเผือก (พญารากเดียว) มีสรรพคุณ แก้ไข้ถ่ายพิษ บำรุงกำลัง ฮังฮ้อน (พญารากไฟ) แก้เลือดไม่เดิน ทำให้เลือดเดินสะดวก ทั้งสามอย่างนี้ใช้แก้อาการลงแดงจากยาเสพติด นำยาสามรากฝนกับน้ำมะนาวกินก่อนอาหาร เช้า-เย็น หรือต้มน้ำดื่มก็ได้ ปลาไหลเผือก... จึงได้รับการพูดถึงอีกครั้งหนึ่ง แต่เมื่อไม่นานมานี้มีข่าวคราวการจดสิทธิบัตรสมุนไพรที่มีอยู่ในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ในการเป็นยาเพิ่มสมรรถภาพของเพศชายในประเทศสหรัฐอเมริกา... “ปลาไหลเผือก”

ปลาไหลเผือก...RETURN!

การศึกษาวิจัยสมัยใหม่

สารสกัดรากปลาไหลเผือกทำให้เกิดการตื่นตัวทางเพศ ทำให้มีความคงทนในการมีเพศสัมพันธ์ได้นานขึ้น จากความเชื่อของคนพื้นเมืองในประเทศที่มีสมุนไพรปลาไหลเผือกอยู่ เชื่อว่าสมุนไพรชนิดนี้มีสรรพคุณในการเป็นยาเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ ซึ่งมีการศึกษาทั้งในหนูสูงอายุ หนูอายุปานกลาง หนูหนุ่มที่ยังไม่เคยมีเพศสัมพันธ์ พบว่ากลุ่มที่ได้รับสารสกัดรากปลาไหลเผือกถูกปลุกเร้าทางเพศและมีความคงทนในการมีเพศสัมพันธ์ได้ดีกว่าหนูกลุ่มควบคุม ซึ่งการศึกษาดังกล่าวสนับสนุนการใช้ประโยชน์ของคนพื้นเมืองเหล่านั้น แต่อย่างไรก็ตามยังไม่มีการศึกษาในคนถึงประสิทธิผลของสมุนไพรชนิดนี้

ปลาไหลเผือกพบได้ทั่วไป ทั่วทุกภาคในประเทศไทย และพบในพม่า ลาว เขมร มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ บอร์เนียว อินโดนีเซีย ซึ่งคนพื้นเมืองในประเทศเหล่านี้ ใช้ปลาไหลเผือกในการเป็นยาบำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย เพิ่มสมรรถภาพทางเพศ แก้ไข้มาเลเรีย แก้ไข้เรื้อรัง แก้ปวด แก้ฝี แก้แผลเรื้อรัง แก้บวม แก้บิด แก้ปวดท้อง เป็นต้น

สารที่มีรสขมในรากปลาไหลเผือกคือ Eurycomalactone, Eurycomanol และ Eurycomanone ทั้งสามชนิดมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อมาเลเรียฟาลซิปาลัม (Plasmodium falciparum) ในหลอดทดลอง จากการใช้ของหมอยาพื้นบ้านที่ใช้รากปลาไหลเผือกต้มกินแก้มาลาเรีย สารสกัดจากรากปลาไหลเผือกมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อมาลาเรียในหลอดทดลอง ซึ่งสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากปลาไหลเผือกของคนพื้นเมือง

สารสกัดรากปลาไหลเผือกมีฤทธิ์ในการต้านมะเร็ง ต้านเชื้อ HIV ในการตรวจสอบเบื้องต้น (Screening Test) สำหรับฤทธิ์การต้านมะเร็งพบว่าสารสกัดปลาไหลเผือกเป็นพิษต่อเซลล์มะเร็งปอด (Human lung cancer (A-549) cell lines) เป็นพิษต่อเซลล์มะเร็งเต้านม (human breast cancer (MCF-7) cell lines) นอกจากนั้นยังมีฤทธิ์ต้านเชื้อ HIV อีกด้วย

สารสกัดรากปลาไหลเผือกมีฤทธิ์กระตุ้นการสร้างฮอร์โมนเพศชาย (Testosterone) มีการศึกษาวิจัยพบว่า สารสกัดจากรากปลาไหลเผือกกระตุ้นการสร้างฮอร์โมนเพศชายซึ่งนำไปสู่การจดสิทธิบัตรสารเคมีและวิธีการสกัด โดยมีสรรพคุณในการเพิ่มกล้ามเนื้อและความแข็งแรงของนักกีฬา

แหล่งที่มาข้อมูล
http://thrai.sci.ku.ac.th/node/909

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ป่าชุมชนดงภู คลังอาหารชุมชน

ฉบับที่ 1 เดือนมีนาคม 2552
ป่าชุมชนดงภู จังหวัดศรีสะเกษ
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

ต้นกก สำหรับทอเสื่อกก

วิถีชุมชนชาวราษีไศล

ป่าชุมชนดงภู ตั้งอยู่ที่บ้านผึ้ง บ้านเพียรมาตรและบ้านเหล่าโดน ต.หนองแค อ.ราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ กิโลเมตรที่ 8 บนถนนสายราษีไศล จ.ศรีสะเกษ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่าซึ่งประกอบด้วย 3 ชนิดป่า คือ ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าบุ่งหรือป่าทามซึ่งมีแม่น้ำไหลมาบรรจบกัน 2 สาย คือ แม่น้ำมูลและแม่น้ำเสียว ทำให้ป่าดงภูดินมีความหลากหลายทางระบบนิเวศที่มาของคำว่า “ดงภูดิน” มาจากภู หมายถึงเนินที่สูงขึ้นเป็นจอมเขาและพื้นที่ป่าดงภู ลักษณะดินจะเป็นดินร่วนปนทรายซึ่งมีพื้นที่สูงกว่าป่าทาม เราจึงสามารถเห็นป่าทามผืนใหญ่ที่สุดของภาคอีสานได้เมื่อยืนอยู่ป่าดงภูดิน และด้วยความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ ทำให้ดงภูดินถูกสัมปทานและถูกบุกรุกจากนายทุน เมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้ว แต่ได้ถูกต่อต้านและมีการเรียกร้องจากผู้นำชุมชนและกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่

ป่าทาม รอยต่อระหว่างพื้นที่บกกับพื้นที่น้ำ

จนในที่สุด ปี พ.ศ. 2543 กรมป่าไม้อนุมัติการจัดทำโครงการป่าชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ “ป่าดงภูดิน” ขึ้นมีพื้นที่ดำเนินการประมาณ 2,784 ไร่

ซึ่งมีการบริหารจัดการโดยชุมชน คือ มีคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นผู้ดูแล กำหนดกติกาในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าร่วมกันทำให้ป่าเริ่มฟื้นตัว และมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ป่าชุมชนดงภูเป็นป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพค่อนข้างสูง ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืช สัตว์ แมลง เห็ดราและไลเคน โดยเฉพาะความหลากหลายของพืชอาหารที่ชุมชนได้พึ่งพิงและสร้างรายได้ให้ครัวเรือน หากจะเปรียบป่าดงภูเป็นเหมือนศูนย์อาหารที่มีให้รับประทานทุกฤดูกาลแล้ว อาหารเหล่านี้ยังมีความปลอดภัยด้วย จากการสำรวจตามโครงการอนุรักษ์และพัฒนาด้านความหลากหลายทางชีวภาพของโครงการอนุรักษ์ ท้องที่จังหวัดศรีสะเกษพบพืชผักป่ามากกว่า 18 ชนิด ผลไม้ป่ามากกว่า 19 ชนิด เห็ดกินได้มากกว่า 9 ชนิด พืชกินหัวมากกว่า 5 ชนิด

แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งป่าชุมชนดงภู

มวนนักกล้าม

ปลาจากแม่น้ำมูล

มอส

เห็ดขอน

ต้นยางนายืนตระหง่านริมน้ำมูล

อาหารชุมชน

มะหวด

ฮุนไฮ

เทา

น้ำผึ้ง

ต้องแล่ง

นมควาย(ผีผ่วน)

เดือยไก่

เห็ดผึ้ง

เห็ดโคน

ไข่มดแดง

คอนแลน(บักแงว)

เห็ดปลวกไก่น้อย

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ป่าชุมชนดงภู คลังอาหารชุมชน

ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน 2552
ป่าชุมชนดงภู จังหวัดศรีสะเกษ
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

ลักษณะป่าบุ่ง ป่าทาม

ปลาแม่น้ำมูล

ป่าชุมชนดงภู เป็นป่าที่ค่อนข้างมีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วย 3 ชนิดป่า ได้แก่ ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าบุ่งหรือป่าทามเป็นป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เนื่องในช่วงฤดูฝนน้ำจะท่วมพื้นที่เกือบทั้งหมดและได้พัดพาดินตะกอนเข้ามาทับถม เมื่อเข้าฤดูร้อนน้ำในป่าทามจะแห้งเหลือเพียงแหล่งน้ำขังในป่าทามบางจุด เช่น กุด หนอง ส่วนพื้นที่อื่นก็จะมีการปรับสภาพเป็นผืนป่าที่ประกอบไปด้วยพรรณไม้ขนาดเล็กจำพวก ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย พืชน้ำ

ป่าบุ่งป่าทามเป็นป่าที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนที่รายล้อมป่าดงภู ไม่ว่าเป็นการใช้ประโยชน์ด้านอาหาร ด้านเครื่องไม้ใช้สอย ด้านประมง ด้านสมุนไพร หรือแม้แต่ด้านการเลี้ยงสัตว์ในหน้าแล้ง

อาจกล่าวได้ว่าป่าบุ่งหรือป่าทามในภาคอีสาน คล้ายๆกับป่าชายเลนในภาคใต้ เหตุผลก็เพราะว่า ป่าบุ่งหรือป่าทามเป็นป่าบกกับน้ำ นอกจากนี้ป่าบุ่งป่าทามก็เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำที่สำคัญอีกด้วย ซึ่งจากการศึกษาความหลากหลายของชนิดปลาในพื้นที่ป่าลำน้ำมูล ของป่าชุมชนดงภู โดยโครงการอนุรักษ์ฯ ท้องที่จังหวัดศรีสะเกษ พบชนิดปลาประมาณ 40 ชนิด เช่น ปลาชะโด ปลาหมู ปลานาง ปลากด ปลาแขยง ปลารากกล้วย และปลาเนื้ออ่อน เป็นต้น

ป่าบุ่งป่าทาม เป็นสังคมพืชที่มีความเกี่ยวพันธ์กับสังคมไทยมาช้านาน “บุ่ง” เป็นคำพื้นถิ่นอีสานหมายถึง บึงหรือแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่มีน้ำขังตลอดปี ส่วน “ทาม” หมายถึง พื้นที่ริมฝั่งลำน้ำที่มีน้ำท่วมถึงเป็นครั้งคราว พรรณไม้ในป่าทามจึงเป็นพรรณไม้ที่สามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับอิทธิพลของกระแสน้ำ

ดอกช้างน้าว

พุดป่าหรือพริกนายพราน

แผนที่ระบบนิเวศป่าทามราษีไศล

ระบบนิเวศของป่าทามราษีไศล : มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบกว้างใหญ่ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ของ 3 จังหวัด คือ อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด และ อ.รัตนบุรี ของจังหวัดสุรินทร์

บัวหลวง

พรรณไม้ในป่าบุ่งป่าทาม

จากการสำรวจพบพรรณไม้ประมาณ 78 ชนิด แบ่งเป็น

1. พืชอาหาร เช่น สายบัว บัวหลวง หนามบ่อ กระโดนน้ำ ไผ่ป่า เห็ดผึ้ง เปราะป่า หว้าชมพู มะเม่าไข่ปลา และแสง เป็นต้น
2. พืชใช้สอย เช่น เครื่องซูด เทียมช้าง ไผ่ป่า และเสียวเครือ เป็นต้น
3. พืชสมุนไพร เช่น เขยตายแม่ยายลากชัก กระโดน เดือยไก่ และหัวลิง เป็นต้น
4. พรรณไม้หายาก เช่น ธนนไชย พุดน้ำ และมะลิป่า เป็นต้น

ดอกพุดน้ำ

หนามขี้บ่อ ยอดอ่อนรับประทานกับน้ำพริก

หัวลิง ผลกินได้
เปลือกเป็นสมุนไพรแก้จุกเสียดท้อง

พืชสมุนไพร "เขยตายแม่ยายชักลาก"

เห็ดผึ้ง

เครือซูด ใบใช้ขูดเมือกปลา
เครือใช้ถักทำรอบดักปลา

หนามหัน

ดุมงัว ยอดอ่อนเป็นผัก

ดูกอึ่ง

เบนน้ำ ใช้ทำกงรอบดักปลา

ต้นแสง ยอดอ่อนเป็นผัก

เดือยไก่ พืชสมุนไพรบำรุงน้ำนม

กระโดนน้ำ ยอดอ่อนเป็นผัก

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ศูนย์เรียนรู้ป่าชุมชนดงภู ความรู้สู่ชุมชน

ฉบับที่ 3 เดือน พฤษภาคม 2552
ป่าชุมชนดงภู จังหวัดศรีสะเกษ
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

การศึกษาหาความรู้ภายในศูนย์

นมควาย

การศึกษาหาความรู้ภายในศูนย์

คณะผู้เข้าเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้

นิทรรศการภายในศูนย์

ศูนย์เรียนรู้ป่าชุมชนดงภู จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2552 อยู่ในบริเวณบ้านผึ้ง ต.หนองแค อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการข้อมูลความรู้ เป็นแหล่งศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าชุมชนดงภู ให้บริการแก่ชุมชน นักเรียน นักศึกษา องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ที่สนใจทั่วไป จากการสำรวจจัดเก็บข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพของโครงการอนุรักษ์และพัฒนาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ประจำพื้นที่ลุ่มน้ำมูล ท้องที่จังหวัดศรีสะเกษ คณะทำงานได้พบข้อมูล และรวบรวมข้อมูลความรู้ต่างๆ เพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ ข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ กลุ่มพืช สัตว์ แมลง ภูมิปัญญาท้องถิ่น เห็ดรา และไลเคน ซึ่งประกอบด้วย นิทรรศการ ตัวอย่างพรรณไม้อัดแห้ง ไลเคนแห้ง เมล็ด ไม้ และหนังสือที่สามารถค้นคว้าหาความรู้ได้

จากการดำเนินการที่ผ่านมามีคณะที่เข้าไปศึกษาหาความรู้ และเยี่ยมชม ได้แก่ ชุมชนในพื้นที่ คณะทำงานจากป่าชุมชนโนนใหญ่ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดศรีสะเกษ คณะผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรการเพาะชำกล้าไม้ ของโครงการต้นกล้าอาชีพ โดยมีจำนวนผู้เข้าชมประมาณ 30 คนต่อเดือน นอกจากการเยี่ยมชมนิทรรศการแล้ว ยังมีกิจกรรมที่น่าสนใจคือกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่น่าสนใจในพื้นที่ ได้แก่ กิจกรรมการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ กิจกรรมการล่องเรือชมป่าบุ่งป่าทามชมทัศนียภาพลำน้ำมูล เป็นต้น

ติดต่อสอบถามได้ที่ : ป่าชุมชนดงภู อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ 33150
โทร : 08-2867-6216

ตัวแทนคณะทำงานป่าชุมชนนำเสนอเรื่องราวของป่า

นิทรรศการภายในศูนย์

กิจกรรมการล่องเรือในลำน้ำมูล

การชมนิทรรศการภายในศูนย์ โดยอาสาสมัครชุมชนเป็นผู้บรรยาย

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

"สะไน" ภูมิปัญญา เครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์ สู่การรักษาป่า

เจ้าพ่อดงภูดิน

สะไน

ฉบับที่ 4 เดือน มิถุนายน 2552
ป่าชุมชนดงภู จังหวัดศรีสะเกษ
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

สะไนเป็นเครื่องดนตรีของชนเผ่าเยอซึ่งเป็นชนเผ่าหนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษ ส่วนมากนิยมทำจากเขาควาย เพราะว่าส่วนที่หุ้มกับกระดูกเขาจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5-7 เซนติเมตร ยาวประมาณ 6-8 เซนติเมตร จะไม่นิยมทำจากเขาวัว เพราะมีเส้นผ่าศูนย์กลางมากกว่าเขาควายเวลาดูดลมเข้าจะไม่มีเสียง ส่วนลิ้นจะทำด้วยไม้ไผ่ใหญ่ เพราะว่ามีความหนาและการสั่นของเสียงจะดีกว่าไม้ไผ่ชนิดอื่น วัฒนธรรมการเป่าเขาสัตว์จะพบทั่วไปเพื่อเป่าเป็นสัญลักษณ์ ยกเว้นในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยเฉพาะอำเภอราษีไศลจะเป่าเป็นทำนองที่ว่า "ฟ้อนอย่างคัก ฟ้อนงามอย่างคัก" เป่าตามการฟ้อนที่สวยงามที่จ้ำฟ้อน ในการบวงสรวง หรือจะเป่าตามเรื่องพระเจ้าสร้างโลกตอนพระยามารทำร้ายทุกคนที่อยู่ในโลกนี้ไม่มีใครสามารถที่ปราบพระนารายณ์รู้ว่าพระยามารหนีลงไปอยู่ใต้มหาสมุทรก็ตามลงไปพระนารายณ์ก็ตามพระยามารลงมา พระยามารเกิดความกลัวพร้อมกับพูดว่า "ตายคักๆ กูตายคัก" (หมายถึงตายแน่ๆ) จนในที่สุดพระยามารลงมารได้สิ้นฤทธิ์ แต่พอมาถึงในยุคปัจจุบันคนสมัยใหม่จึงแปลให้เกิดความสนุกไปในทางที่หยาบคายในช่วงหมอลำซิ่งในปัจจุบัน คำที่ว่า "สี้คักๆ สี้คนคักๆ"

สะไนสันนิษฐานว่า เข้ามาสู่ประเทศไทยทางอีสานใต้โดยเข้ามาพร้อมกับขบวนอพยพของพระยากตะศิลา

ปัจจุบันยังมีหลักฐานปรากฏอยู่ที่ตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ การอพยพครั้งนั้นมีเรือยาว (เฮือส่อง) เป็นพาหนะ ในความเชื่อของคนแก่คนเฒ่าที่ว่า ถ้าเป่าไม่ตรงตามฤดูกาล ปีนั้นจะมีน้ำมาก หรือ ในช่วงฤดูน้ำหลาก (ช่วงเดือนพฤษภาคม)

พิธีลาวท่าเรือ เป็นพิธีกรรมหนึ่งในพิธีไหว้เจ้าพ่อดงภูดิน

การแสดงสะไนของชาวบ้านผึ้ง ต.หนองแค อ.ราษีไศล

สะไนเป็นเครื่องดนตรีประเภทดูดลมเข้าอย่างเดียว ในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อดงภูดิน ที่ป่าชุมชนดงภูซึ่งเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์หากใครมาทำลายป่าเจ้าพ่อก็จะดลบันดาลให้มีเหตุเภทภัยต่างๆ ชุมชนแถบนั้นมีความเชื่อว่าปู่ตาจะสามารถดลบันดาลให้การเพาะปลูก และการทำนาในปีนั้นๆ จะประสบความสำเร็จ ความสมหวัง ฝนจะตกต้องตามฤดูกาล และได้ผลผลิตมาก ครอบครัวอยู่ร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งบริเวณป่าชุมชนดงภูถือว่าเป็นเมืองหลวงแห่งผี การบวงสรวงจะมีในช่วงหลังวันออกพรรษา โดยจะตรงกับวันพุธแรกของทุกปี จนถึงประมาณกลางเดือนสาม (เดือนเมษายน) โดยมีจ้ำ เป็นผู้จัดทำพิธีบวงสรวง โดยมีวงดนตรีสะไนบรรเลงเพลงประกอบ เครื่องดนตรีที่สำคัญ คือ สะไน พังฮาด ฆ้องโหม่ง ฉาบ กลองทอม กลองรำมะนา ซึ่งการเป่าสะไนถือเป็นการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับเจ้าพ่อ (ญาพ่อ) หรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาป่า ถือเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการรักษาป่า ทำให้มีป่าชุมชนดงภูอันสมบูรณ์ดั่งปัจจุบัน

พิธีชุมนุมเทวดา

พิธีเซ่นไหว้

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ฉบับที่ 1 เดือน มีนาคม 2552
ป่าภูคำบก จังหวัดร้อยเอ็ด
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

กินปลาเป็นหลัก กินผักเป็นยา กินกล้วยน้ำว้าบำรุงกำลัง : ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพของชาวบ้านท่าสีดา บนวิถีพึ่งพิงตน พึ่งพาป่าภูคำบก

ป่าภูคำบก อยู่ที่ตำบลท่าสีดา อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด เนื้อที่ประมาณ 2,500 ไร่ ภูมิประเทศเป็นภูเขา ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 300-373 เมตร ได้แก่ ภูคำบก ภูไม้เปาะ ภูสิม ภูดิน ภูถ้ำพระเป็นพื้นที่รับน้ำให้กำเนิดลำห้วย เช่น ห้วยฟ้าฮึม ห้วยหินแตก ห้วยแกว ที่ไหลหล่อเลี้ยงชุมชนบ้านท่าสีดา พร้อมกับนำความอุดมสมบูรณ์ของดินที่ธรรมชาติสะสมทับถมไว้จากป่าสู่แปลงที่ดินทำกินของชาวบ้าน

นายธาตุ หารโคตร และนายไชยา กองสิงห์คูณ ชาวบ้านท่าสีดา ทำเกษตรผสมผสานอยู่เชิงเขาภูไม้เปาะติดเขาป่าภูคำบก เล่าว่าในที่ดินของตนและป่าภูคำบกมีข้าวปลาอาหารรวมทั้งผักผลไม้พื้นบ้าน หลากหลายชนิด ไม่ต้องใช้เงินซื้อก็มีอยู่มีกินอย่างพอเพียง จำพวกปลาที่มีในบ่อส่วนตัวและลำน้ำธรรมชาติ ได้แก่ ปลากุ่ม ปลาแขยง ปลากด ปลาก่า ปลาเข็ง(ปลาหมอ) ปลาขาว ปลาค้าว ปลาคับของ ปลาค่อ (ปลาช่อน) ปลาเซียม ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาตอง ปลานาง ปลาบู่ ปลาสูบธง ปลาสูด ปลาสร้อย ปลาหมู ปลาหลด เป็นต้น ปลาที่มีในบ่อของตนเองและในลำห้วย ได้แก่ ปลากุ่ม ปลาแขยง ปลากด ปลาก่า ปลาเข็ง(ปลาหมอ)

วิถีพึ่งพิงตน พึ่งพาป่าภูคำบก

ผักพื้นบ้าน เริ่มจากแปลงนา มีผักขะแยง ผักอีฮีน ผักแว่น ผักหนอก(บัวบก) ผักขม ผักส้ม ผักไฮไก่ ผักลิ้นปี่ ผักเรือบิน ลงในหนองน้ำ มีผักกระเฉดน้ำ ผักบุ้ง ผักพายใหญ่ ผักโหมบเหมบ สายบัว ขึ้นมาบนบก มีผักกะออม ผักแพว ยอดมะกอก ยอดส้มโมง กระถิน หน่อไม้ หน่อหวาย สะเดา ผักหอมเป ผักชีลาว

ธาตุเล่าถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการปรุงอาหาร เช่น ผักอีเลิดใส่อ่อมหอยเพื่อฆ่าพยาธิ ผักขมใส่แกงเขียด ผักกะออมใส่อ่อมไก่ ยอดตาวอ่อมใส่หวาย มะกล่ำใส่นึ่งปลา

ผลไม้ที่เก็บหาได้ในป่า เช่น มะขามป้อม หมากแงว (ลิ้นจี่ป่า) หมากแซว (มะกอกน้ำ) หมักม่อ หมากเหลี่ยม หมากยาง ผลไม้ที่ปลูกได้เอง ได้แก่ กล้วยอีออง (น้ำว้า) ข้าวโพด เป็นต้น

ธาตุปล่อยสัตว์เลี้ยง วัว ไก่ ให้หากินในไร่นา ได้ปุ๋ยคอกจากสัตว์ ถึงยามที่ต้องการบริโภคอาหารประเภทเนื้อไก่ ธาตุก็ไม่ขาดแคลน

อาหารจากธรรมชาติ จำพวก “ไก่นา ปลาแม่น้ำ” ที่ชุมชนในเมืองโหยหา แต่ธาตุมีกินมีอยู่อย่างพอเพียง โดยไม่ต้องใช้เงินซื้อ เพราะเขามีและหาได้จากป่าภูคำบก

ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลสุขภาพ

กลางเดือนมกราคม 2552 ลมหนาวเกรี้ยวกราดกว่าหลายปีที่ผ่านมา ยามเช้าชาวบ้านท่าสีดานั่งรับ ไออุ่นจากแสงแดด ล้อมวงกินข้าว สำรับอาหารของชาวบ้านท่าสีดามื้อนี้ คือ ข้าวเหนียวนึ่งจิ้มป่นปลาเข็ง (ปลาหมอ) แนมผักสดพื้นบ้าน ประกอบด้วย ผักอีฮีน ผักแพว ผักขะแยง ผักหอมเป ผักชีลาว ยอดสะเดา ตบท้ายด้วยผลไม้ กล้วยอีอองสุก (กล้วยน้ำว้าสุก) ป่น คือ เครื่องจิ้มอย่างหนึ่งทำจากเนื้อปลาต้มสุกและโขลกให้ละเอียด ปรุงด้วยน้ำปลาร้า เป็นอาหารประเภทเครื่องจิ้ม เช่น น้ำพริก หลน น้ำชุบ

กล้วยอีอองสุก คือ กล้วยน้ำว้าสุก

อาหารหนึ่งมื้อของชาวท่าสีดา ไม่ต้องใช้เงินซื้อก็อิ่มท้องและสร้างสุขภาพ ชาวบ้านกินอาหารตามฤดูกาล และรู้ว่าอาหารชนิดไหนกินหน้าไหน ร่างกายจะได้สมดุล ไม่เจ็บป่วย หน้าร้อน หน้าหนาว หน้าฝน และหน้าเปลี่ยนฤดู

ช่วงเปลี่ยนฤดูอากาศเปลี่ยนแปลง คนมักจะป่วยเพราะร่างกายขาดสมดุล ผักแนม ผักหอมเป ผักชีลาว เป็นผักรสเผ็ดร้อน ช่วยรักษา สมดุลของระบบหายใจ ยอดสะเดารสขมป้องกันไข้หัวลม กล้วยน้ำว้าหรือกล้วยอีอองสุก ช่วยรักษาสมดุลของระบบขับถ่ายและบำรุงร่างกาย

ภาพคุ้นตาของคนในชุมชนเมืองเมื่อฤดูกาลเปลี่ยน คือ คนป่วยจำนวนมากเดินทางไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาลหรือคลีนิคเพื่อรับยามากิน บางคนได้ยาจำนวนมากเกือบเรียกได้ว่ากินยาก็อิ่มท้องตรงข้ามกับชาวบ้านมีภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพด้วยการกินอาหารเป็นยาไม่ต้องใช้เงินซื้อ ดังสำรับอาหารมื้อนี้ของชาวบ้านบ้านท่าสีดาที่ป่าภูคาบกจังหวัดร้อยเอ็ด

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ฉบับแนะนำนักวิจัยไทบ้าน

ฉบับที่ 2 เดือน เมษายน 2552
ป่าภูคำบก จังหวัดร้อยเอ็ด
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาด้านความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ กรมป่าไม้ ท้องที่จังหวัดร้อยเอ็ด พื้นที่ปฏิบัติงานที่ภูคำบก ต.ท่าสีดา อ.หนองพอก จ.ร้อยเอ็ด วิธีทำงานคืออาสาชาวบ้านร่วมกันสำรวจข้อมูล ไลเคน เห็ดรา พืช แมลง สัตว์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น แล้วนำผลมาวิเคราะห์ และทำแผนชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนา โดยเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ทำหน้าที่ผู้เกื้อกระบวนการ เติมเต็มในส่วนที่อาสาชาวบ้านต้องการ สัดส่วนชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ที่ร่วมลงสนาม คือ 21 ต่อ 5 หรือคิดเป็นอาสาชาวบ้านมีส่วนร่วมร้อยละ 80 ของจำนวนคน

พูดให้เท่ห์ได้กระมังว่านี่คือ “ นักวิจัยไทบ้านแห่งภูคำบก ” ฉบับนี้ จึงขอแนะนำแกนนำนักวิจัย ดังนี้

นักวิจัยกลุ่มไลเคน เห็ดรา คือ ผู้ใหญ่บ้านชูชาติ นามชารี และลุงสัน คำแดงมล ไปอบรมการเก็บข้อมูลไลไคน เห็ดรา ที่หน่วยจัดการต้นน้ำห้วยสามสิบ อ.เวียงสา จ.น่าน เมื่อวันที่ 9 - 11 กุมภาพันธ์ 2552 โดย อ.ขจรศักดิ์ วงศ์ชีวรัตน์ , อ.เวชศาสตร์ พลเยี่ยม และ อ.กวินนาถ บัวเรือง ให้ความรู้มากมายจนผู้ใหญ่บ้านจำชนิดไลเคนขึ้นใจ ...ก่อนร้องเพลงในงานเลี้ยงยังพูดถึง ครัสโตส โพลิโอส และฟรุทติโคส... ลุงสัน บอกว่า เพิ่งรู้ว่าไม้ด่าง คือไลเคนก็คราวนี้เอง พอกลับบ้านนอกจากรู้เรื่องไลเคน เห็ดรา ยังได้เมล็ดกาแฟกลับมาด้วย กะว่าจะปลูกไว้ทำกาแฟกระป๋องหรือไงค่ะ

กลุ่มภูมิปัญญา นายไชยา กองสิงห์คูณ กับนายธาตุ หารโคตร ทั้งสองคนเห็นว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น สะสมและพัฒนาขึ้นเพื่อรองรับวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม ในชุมชนเราจึงควรสืบค้นและนำมาใช้ ”

หลังจากกลับจากอบรมการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ อ.วังน้ำเขียว จ.นครราชสีมา เมื่อวันที่ 26 – 28 มกราคม 2552 ไชยากับธาตุ ขยันออกเก็บข้อมูลผู้สูงอายุ ผู้รู้ เตรียมไว้ถอดรหัสภูมิรู้

ธาตุบอกว่า “ ถ้าไม่อยากเป็นของประดับเหมือนเกวียน ก็ต้องทำประโยชน์ให้สังคมเหมือนรถ ” +++ **ก็ขอให้งานสำเร็จลุล่วงด้วยดี แต่อย่าลืมเอาวิธีการเก็บข้อมูลของอาจารย์บำเพ็ญ เขียวหวานมาใช้ล่ะ** +++

กลุ่มพืช +++ ลุงรุ่งเรือง ดีลบรัมย์ กับลุงกองแก้ว สามพันธ์ ไปอบรมการเก็บข้อมูลพืช ที่ป่าดงภูดิน อ.รายีไศล จ.ศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 24 - 26 กุมภาพันธ์ 2552 วิทยากรจากหอพรรณไม้ กรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืช นำโดย ดร.สมราน สุดดี อ.ปิยชาติ ไตรสารศรี อ.ปาจรีย์ อินทะชุบ อ.สุคนธ์ทิพย์ ศิริมงคล อ.นัยนา เทศนา อ.ปิยนาถ ดุนขุนทด มอบความรู้ให้เต็มที่

ความจริงชาวบ้านรู้จักพันธุ์ไม้ และการใช้ประโยชน์ดี งานนี้ก็เหมือนกินข้าวด้วยช้อนส้อมนั่นแหละ มือเปิบก็กินได้แต่ใช้ช้อนส้อมก็ดูดี+++ จริงไม๊ ลุงกองแก้ว

รับความรู้เยอะ จนลุงกองแก้ว ผ่านอุทุมพรพิสัย ตอนไหนไม่รู้ตัวเลย +++ สงสัยลุงรุ่งเรืองพาลัดเส้นทางจนเคลิ้มกระมัง

กลุ่มแมลง... ฝากงาน ส.อบต.ลี วริชล กับลุงถา (ถาวร สว่างวงศ์) เตรียมต้อนรับคนทำงานความหลากหลายชีวภาพจากต่างถิ่น เพราะว่ากรมป่าไม้ จะจัดอบรมการเก็บข้อมูลด้านแมลง 18 - 21 พฤษภาคม 2552 ฟังบรรยายที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผานำ้ทิพย์และ ฝึกปฏิบัติการที่ป่าภูคำบกของเรา

ส.อบต.ลี บอกว่า แมลงเยอะ ที่กินได้ก็เป็นสิบกว่าชนิดแล้ว ขอกล้องถ่ายรูปกับอาสาเพิ่มเติม จะเก็บข้อมูลไว้ล่วงหน้า

ส.อบต.ลี วริชล

กลุ่มสัตว์ ... อาจารย์ไสว วังหงษา จากกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช นัดไปอบรมการเก็บข้อมูลด้านสัตว์ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน วันที่ 8 - 10 มิถุนายน 2552 หลายคนกลัวเมารถแต่บุญโล้น จันทะน้อย กับสมชาย โรมจันทร์ไม่กลัว บอกว่าจะเมาดักไว้ก่อน ... แล้วก็จะเก็บข้อมูลสัตว์บนภูคำบกล่วงหน้ากว่าจะถึงวันอบรมคงได้ข้อมูลไปถามวิทยากรเพียบเลย

อาสาชาวบ้านไม่ต้องเกรงว่าจะทำงานเพียงลำพัง เพราะกรมป่าไม้มีคำสั่ง ที่ 5140/2552 ลงวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2551 แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ประจำพื้นที่แล้ว จังหวัดร้อยเอ็ด มี นพพร ตั้งจิตต์งาม...เกื้อกระบวนการกลุ่มพืช... จิ๋ว บุษบา แดนขนบ กลุ่มภูมิปัญญา... นุ้ย วัฒนา อนุพันธ์ กลุ่มแมลง... ป้าราญ สำราญ บาลยอ กลุ่มไลเคนเห็ดรา... น้อย วราภรณ์ ฉิมพลี กลุ่มสัตว์ป่า และธานี พันแสง หัวหน้าโครงการฯ ประจำพื้นที่ลุ่มน้ำชี... บางสำนักงานเมื่อจะทำงานก็ขอให้กรมป่าไม้ออกคำสั่ง พอมีคำสั่งแล้วก็ไม่ทำงาน แต่ไม่ใช่ทีมงานความหลากหลายแน่ ด้วยเกียรติและศักดิ์ศรีที่ทุกคนมีจะทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ ให้สมกับที่ตนเองได้รับโอกาสและกรมป่าไม้ไว้วางใจ...

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

แม่ครัวบ้านท่า ตำราอาหารพื้นบ้าน เสริมภูมิต้านทานเศรษฐกิจพอเพียง

ฉบับที่ 3 เดือน พฤษภาคม 2552
ป่าภูคำบก จังหวัดร้อยเอ็ด
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ประจำพื้นที่ลุ่มน้ำชี ท้องที่จังหวัดร้อยเอ็ด ฉบับนี้จะขอเล่าถึงความสุขและอิ่มจากกลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน จากการทำงานร่วมกับอาสาสมัครชาวบ้าน โดยวิธีแนะนำต่อ ๆ กัน (Snow Ball) ทำให้เราพบกับแม่บ้านแม่ครัวที่มีความสามารถปรุงอาหารเป็นที่ยอมรับจากชุมชนอย่างน้อย 3 คน คือ คุณระเบียบ พรรคพล คุณราตรี ดีลบรัมย์ และคุณจำลอง พลเยี่ยม

เราตกลงกันว่า ในวันทำเวทีชาวบ้าน เหล่าแม่ครัวบ้านท่าจะมาร่วมกันปรุงอาหารเด่นตามความถนัดของตนเอง คนละ 1 อย่างและอาหารบังคับ คือ วุ้นเครือหมาน้อย 1 อย่าง เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีชาวบ้านเป็นกรรมการในการให้คะแนนความสุขใจโดยมีเงื่อนไขว่า วัตถุดิบจะต้องหาได้จากป่าภูคำบกหรือบ้านท่าสีดาเท่านั้น

ในเบื้องต้นเราได้ตำรับอาหารจากแม่ครัวบ้านท่า (ท่าสีดา) 4 ตำรับ ที่ขอนำเสนอ คือ

ก้อยจักจั่น ตำรับนี้แม่ครัวระเบียบ พรรคพล บอกว่าเครื่องปรุงประกอบด้วย จักจั่น พริกตำหอมซอย ข้าวคั่ว มะม่วงดิบสับ น้ำปลา ผงนัว วิธีปรุงคือเด็ดปีกจักจั่นล้างน้ำให้สะอาดใส่ครกตำให้ละเอียดได้ที่แล้วใส่เครื่องปรุงที่เตรียมไว้ลงไป คนให้เข้ากันก็พร้อมสำหรับกินกับข้าวเหนียว ยิ่งถ้าได้ยอดกระโดนอ่อนเป็นผักแนม จะได้รสชาติอร่อยที่สุดยอด

ปลาแดกบอง ตำรับของแม่ครัว ราตรี ดีลบรัมย์ เครื่องปรุง ได้แก่ ปลาร้า ปลาช่อนตำให้ละเอียด ใบมะกรูดหั่นละเอียด มะขามเปียกแช่น้ำให้นิ่ม หัวหอมใหญ่เผาไฟ กระเทียมเผาไฟ น้ำตาลปี๊บนิดหน่อย วิธีปรุง แม่ครัวราตรีอ้างอิงจากต้นตำรับ “ ยายบอกว่าปลาร้าจะอร่อยต้องตำให้ละเอียด ทั้งเครื่องปรุงและปลาร้า ปลาร้าต้องสับให้ละเอียด เพื่อก้างจะได้ไม่ติดคอ พริกต้องคั่วให้หอมเหลือง และตำให้ละเอียดพร้อมกับเครื่องปรุงต่างๆ ต้องตำให้ละเอียดเวลาตำปลาร้าต้องตำเยอะๆ ทีละสามสี่กระปุกเพื่อเก็บไว้กินได้นานเป็นเดือนๆ

ปั่นปลาดุกอุย เป็นอาหารประเภทเครื่องจิ้ม ตำรับของแม่ครัวจำลอง พลเยี่ยม บอกว่า เครื่องปรุง ได้แก่ ปลาดุกอุยขนาด 300 กรัม ควักไส้ตัดเงี่ยงออก ปลาร้า พริกคั่วป่น หอมสด ผักชีหอมป้อม และน้ำปลาดี กรรมวิธีปรุง คือเอาปลาใส่หม้อใส่น้ำท่วมตัวปลาตั้งไฟพอน้ำเดือดเอาปลาร้าใส่กระชอนจุ่มลงหม้อ สักพักปลาแดกยุ่ย ยกจุ่ม ๆ สองสามครั้ง เอากระชอนและกากก้างออก ต้มจนเนื้อปลายุ่ย เอาต้นหอมเผาไฟให้สุก นำมาโขลกในครก ตักปลาทั้งตัวลงครก ตำเบา ๆ พอเนื้อปลาหลุดจากก้าง ตักออกใส่ถ้วย เอาน้ำต้มราดให้พอดีกับเนื้อปลา ตักพริกป่นลงคนเบา ๆ ให้เข้ากัน โรยผักชีหอมป้อมพร้อมทานกับข้าวเหนียวนึ่ง

วุ้นหมาน้อย เครื่องปรุง ได้แก่ ใบแก่ของเครือหมาน้อยที่มีสีเขียวเข้ม 10-20 ใบ น้ำสะอาด 1 ถ้วย เกลือ น้ำหวาน น้ำผึ้ง อุปกรณ์เครื่องครัว ได้แก่ ชาม ผ้าขาวบาง ช้อน วิธีทำ ล้างใบเครือหมาน้อยให้สะอาด ขยี้ในน้ำสะอาด เวลาขยี้จะมีเมือกลื่นๆ เมื่อขยี้จนได้น้ำสีเขียวเข้มให้กรองเอากากออก เติมเกลือเล็กน้อยจะช่วยให้วุ้นแข็งตัวเร็วขึ้น แต่อย่าใส่มากจะออกรสเค็ม ตั้งทิ้งไว้ประมาณ 4-5 ชั่วโมงน้ำคั้นจะจับตัวเป็นก้อนเหมือนวุ้น แล้วเติมน้ำหวาน หรือน้ำผึ้งลงไป รับประทานเป็นอาหารว่างที่อร่อย และมีประโยชน์ทางยาอีกด้วย

ตำรับอาหารคาว หวาน บ้านท่า ทั้ง 4 ตำรับ สามารถหาวัตถุดิบได้จากป่าภูคำบก เช่น เครือหมาน้อย น้ำผึ้ง อาหารเหล่านี้นอกจากทำให้อิ่มแล้ว ยังเป็นยาเพื่อสุขภาพ ช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายทั้งค่าอาหารและค่ายาได้ จึงเสริมภูมิต้านทาน หนึ่งห่วงในเศรษฐกิจพอเพียง ใครก็ตามที่พูดถึงเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องมีองค์ประกอบของอาหารพื้นบ้าน ไม่เช่นนั้นก็ป่วยการที่จะรณรงค์

รอยยิ้มกลางป่า

ต่อไปนี้คือเหตุผลว่าทำไมบางคนจึงไม่ไปเยี่ยมเพื่อนที่เป็นเศรษฐี เพราะเมื่อเข้าไปคนใช้จะถาม

“จะรับอะไรคะ น้ำผลไม้ น้ำอัดลม ชา ช็อกโกแลต หรือกาแฟ”

“ขอชาครับ” “ชาซีลอน ชาอินเดีย ชาป่า ชาป่าใส่น้ำผึ้ง ชาเขียว ชาดำเย็น หรือชาจีนคะ”

“ชาซีลอนแล้วกัน” “จะรับแบบใส่หรือไม่ใส่นมคะ”

“ขอใส่นม” “จะเอานมสดหรือครีมสดคะ”

“เอานมสด” “จะรับนมแพะหรือนมวัวคะ”

“เอานมวัวแล้วกัน” “นมสดจากวัวฟรีสแลนด์หรืออัฟริกันคะ”

“ผมขอชาไม่ใส่นมดีกว่า” “จะใส่น้ำตาล น้ำผึ้ง หรือน้ำตาลเทียมคะ”

“ใส่น้ำตาลครับ” “น้ำตาลจากหัวบีทรูทหรืออ้อยคะ”

“จากอ้อย” “น้ำตาลทรายแดง แบบขาว หรือเหลืองๆคะ”

“นี่คุณ จงลืมทุกอย่างผมขอน้ำเปล่าแก้วเดียว” “น้ำแร่ น้ำกลั่น หรือน้ำธรรมดาคะ”

“น้ำแร่” “จะรับแบบธรรมชาติหรือแบบมีรสคะ”

ปรัชญาจากภูคำบก

“ ชีวิตของพวกเรามีงานอยู่สองประเภท ประเภทหนึ่งคือทำเพื่อที่จะมีชีวิตรอดไปวันๆกับอีกประเภทคืองานที่ได้สร้างอะไรไว้ให้กับโลกใบนี้ ซึ่งเราทุกคนเลือกได้ว่าจะทำงานแบบไหน ”

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ฉบับที่ 4 เดือน มิถุนายน 2552
ป่าภูคำบก จังหวัดร้อยเอ็ด
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

ไหว้ผีบูชาฟ้า รักษาป่า ถนอมดิน
ไหว้พ่อค้า บูชาเงินตรา ถางป่าทำลายดิน

พ่อบุญมา สีเลา และแม่พรมมา สีเลา หมอสูต และคนแต่งพานบายศรี แห่งบ้านท่าสะอาด หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสีดา อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด มั่นคงต่อการปฏิบัติ ฮีตคองของชุมชนอีสาน ผ่านทาง พิธีกรรมแสดงถึงความเคารพต่อผี และเทวดา หนึ่งในพิธีกรรมที่สองผู้เฒ่ายึดถือปฏิบัติ คือ พิธีเลี้ยงผีตาแฮก

ผีตาแฮก คือ ผีรักษาไร่นา เป็นปู่ย่าตายาย ผู้บุกเบิกที่ทำกินมาก่อน

ตาแฮก คือ แปลงที่ดินที่กันไว้ตรงมุมที่ดินแปลงใหญ่ มีลักษณะเป็นที่ดอน ไม่สามารถทำนาได้ มีสภาพเป็นป่าไม้หัวไร่ปลายนา บางความหมายคือ พื้นที่ทำนาแปลงแรกที่ทำพิธีแรกนา พ่อบุญมาสร้างหอตาแฮกขึ้นไว้เพื่อเป็นที่นัดพบกับตาแฮกในการประกอบพิธีเลี้ยงผีตาแฮก

พิธีเลี้ยงผีตาแฮก กระทำในวันฟู หรือข้างขึ้น เดือนหก เริ่มฤดูกาลทำนา เป็นพิธีกรรมเฉพาะครัวเรือน สิ่งของเซ่นไหว้ คือ เหล้าไห ไก่ตัว ขันห้า และกล้าข้าวสิบสี่ต้น

กิจกรรมที่ทำคือ ไถนาบริเวณพิธี แล้วดำกล้าข้าวพร้อมบอกกล่าวผีเจ้าที่ พระภูมิ รวมทั้งแม่โพสพ ว่าถึงเวลาทำนาแล้ว ขอให้มีแต่สิ่งดี ๆ ผลผลิตงอกงาม ปราศจากศัตรูพืช ที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นบริวารของตาแฮก

ลุงสัน คำแดงมล

ลุงสัน คำแดงมล เล่าว่า เคยมีกระต่ายลงกินข้าวกล้าในนา ตนเองพูดว่าตาแฮกมีจริงทำไมปล่อยให้บริวารมารบกวน ผลที่ได้รับคือเกิดการป่วยไข้โดยไม่มีสาเหตุ เมื่อกระทำการขอขมาและทราบจากขจ้ำว่ากระต่ายนั้นไม่ใช่บริวารของตาแฮก ตนจึงไปวางกับดักก็ได้กระต่ายมาเป็นอาหารพร้อมกับหายจากโรคดังกล่าว

นอกจากเลี้ยงผีตาแฮกแล้ว บ้านท่าสีดายังมีพิธีกรรมเพื่อไหว้ผี บูชาเทวดา ได้แก่ พิธีเลี้ยงดอนปู่ตา บุญบั้งไฟ เลี้ยงหลักบ้าน สรงน้ำถ้ำพระ อีกทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับผีภูคำบก ตำนานโพนสาวเอ้ และถ้ำพร้า เป็นต้น

ระบบความเชื่อในผีและเทวดาของชาวบ้าน มีอิทธิพลให้เกิดข้อขะลำหรือข้อห้าม และข้อควรปฏิบัติ ความเชื่อเหล่านี้กำกับให้คนกลมกลืนกับธรรมชาติ สร้างสมดุลระหว่างคนกับความหลากหลายทางชีวภาพ จัดแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนบริเวณใดเป็นที่อยู่ของผี เทวดา จะรักษาไว้เป็นป่าไม้ ส่วนมากจะอยู่บนที่สูงทำการเกษตรไม่ได้

พ่อบุญมา สีเลา และแม่พรมมา สีเลา

ป่าเหล่านี้จะสะสมความอุดมสมบูรณ์สร้างปุ๋ยอินทรีย์ เมื่อฝนตกจะชะไหลลงสู่พื้นที่ทำกินที่อยู่ต่ำกว่า เป็นการถนอมให้ดินอ่อนนุ่มร่วนซุยและอุดมสมบูรณ์ ไม่แข็งกระด้างเหมือนการใส่ปุ๋ยเคมี ดังเกษตรกรรมแผนใหม่

เราเริ่มทำเกษตรแผนใหม่เพื่อขายให้ได้เงินเยอะๆ เมื่อผู้ใหญ่ลีตีกลองประชุม (พ.ศ. ๒๕๐๔) เราเปลี่ยนวิถีชีวิตจากทำมาหากิน ไม่มีหนี้สิน เป็นทำมาค้าขาย เราปลูกตามที่พ่อค้าส่งออกกำหนดเมื่อ “ ทางการเขาสั่งมาว่าให้ชาวนาเลี้ยงเป็ดและสุกร ” เราผลิตสินค้าที่เราไม่ได้กินเอง เช่น อ้อย มัน ยางพารา เพื่อจะได้เงินมากๆ แล้วเอาไปซื้อข้าวอาหาร กินอีกทีหนึ่ง

ผลจากการผลิตเพื่อให้ได้เงินเยอะๆ คือ เราเป็นหนี้ธนาคาร จากเริ่มต้น รายละ 5,000 บาท เป็นหลักหมื่นและแสน บางคนต้องขายที่ดินเพื่อนำเงินไปใช้หนี้ แล้วตนเองไปถางป่าเพิ่ม จะได้มีที่ทำกินและมีที่ดินแปลงใหญ่ สำหรับปลูกพืชเชิงเดี่ยวขายได้เงินมากๆ สุดท้ายพื้นที่ป่าไม้ที่ทำหน้าที่เพื่อให้อาหาร ให้ปุ๋ย ให้ชีวิตก็ถูกทำลาย

ชาวบ้านบางคนจึงบอกเราว่า

“ไหว้ผีบูชาฟ้า รักษาป่าถนอมดิน
ไหว้พ่อค้าบูชาเงินตรา ถางป่าทำลายดิน”

ปรัชญาจากภูคำบก

ถ้าเราทำทุกสิ่งในปัจจุบันเหมือนที่เรากระทำเมื่อวาน ผลที่จะเกิดขึ้นในวันพรุ่งนี้ก็ไม่ต่างจากสิ่งที่เป็นอยู่ในวันนี้

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ป่าผลัดใบฤดูร้อนมีอะไรมากกว่าที่คิด

ฉบับที่ 1 เดือนมีนาคม 2552
ป่าเขากระยาง จังหวัดพิษณุโลก
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขากระยาง บ้านเนินกลาง หมู่ที่ 20 ตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นภูเขาสลับกับพื้นที่ราบ เชิงเขา สภาพป่าเป็นป่าเต็งรังสลับกับพื้นที่ทำการ เกษตรของชาวบ้าน

ฤดูร้อนกำลังเดินทางมาถึงอีกครั้งแสงแดดที่แผดเผาทำให้ต้นไม้ในป่าเขากระยางต้องปรับตัวเพื่อให้ตัวเองอยู่รอดต่างพากันผลัดใบร่วงหล่นจนทำให้ป่าที่เคยเขียวในช่วงหน้าฝนกลับเหลือแต่ต้นไม้ที่มีกิ่งก้านว่างเปล่า น้ำในห้วยที่เคยไหลรินก็เหือดแห้งป่าที่เคยเขียวชอุ่มช่างดูแห้งแล้งเหลือเกินตามสายตาของคนที่ผ่านมาพบ

แต่ในความแห้งแล้งนั้นเรากลับพบความสวยงามบางอย่างที่ซ้อนเร้นอยู่ตามกิ่งตามก้านของต้นไม้ที่แห้งแล้งเหล่านั้นกล้วยไม้ป่านานาชนิด กำลังแข่งกันผลิดอกออกมาต้อนรับฤดูร้อนที่ใกล้มาถึงทั้งเอื้องแปรงสีฟัน เอื้องเงิน เอื้องผึ้ง แล้วกล้วยไม้พันธุ์ต่างๆ อีกมากมาย สีเขียวของใบไม้ ในฤดูฝนถูกแทนที่ด้วยสีสันของกล้วยไม้ป่าในฤดูร้อน นอกจากความสวยงามของกล้วยไม้ป่าแล้ว ป่าผลัดใบในฤดูร้อนยังเป็นแหล่งอาหารชั้นยอด ของคนในชุมชน ผักหวาน ไข่มดแดง กลายเป็นอาหารหลักที่หากินกันได้แทบทุกวันในช่วงเวลานี้ ถ้าใครมีโอกาสก็อยากให้เข้ามาสัมผัสป่าผลัดใบฤดูร้อนดูบ้าง แล้วจะพบว่าป่าผลัดใบในฤดูร้อน ไม่แห้งแล้งอย่างที่ใคร ๆ คิด

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ย่างแคร่ สปาพื้นบ้าน

ฉบับที่ 2 เดือนมีนาคม 2552
ป่าเขากระยาง จังหวัดพิษณุโลก
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

การย่างแคร่หรือการอบสมุนไพรโดยอาศัยแคร่ไม้ไผ่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้ประพฤติปฏิบัติสืบทอดต่อๆกันมาหลายชั่วอายุคนโดยนำสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมารักษาคนไข้ เช่น ปวดเมื่อย ฟกช้ำใน ฯลฯ ปัจจุบันมีนายจิตต์ ตันตุลา อายุ 74 ปี ชาวบ้านบ้านเนินกลาง ตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญานี้มาจาก นายจัน ตันตุลา ผู้เป็นบิดาของท่านซึ่งได้เสียชีวิตไปแล้ว นอกจากนี้นายจิตต์ ตันตุลา ยังเป็นหมอไสยศาสตร์ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น หมอสู่ขวัญ หมอรดน้ำมนต์ เป็นต้น

อุปกรณ์หาได้รอบตัวแถวบ้าน

- แคร่ไม้ไผ่ ขนาดกว้าง 2 เมตร ยาว 1 เมตร
- สมุนไพรท้องถิ่น เช่น ใบหนาด ใบเปล้า ตะไคร้หอม และสมุนไพรอื่นๆ ที่หาได้ในท้องถิ่น
- เตาถ่าน
- หวดนึ่งข้าวพร้อมหม้อนึ่ง
- ผ้าม่อฮ่อมสาหรับห่อสมุนไพร

ขั้นตอนการย่างแคร่

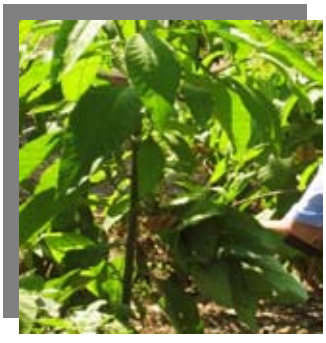

1. เตรียมสมุนไพรท้องถิ่น โดยอาศัยเก็บบริเวณหมู่บ้าน

2. เตรียมตั้งเตาไฟให้ถ่านคุแดง นำหม้อนึ่งใส่น้ำตั้งไฟให้น้ำเดือด นำสมุนไพร ใส่หวดปิดด้วยผ้าม่อฮ่อม แล้วนำไปตั้งไฟ ให้ไอน้ำจากหม้อ

3. แบ่งสมุนไพรในหวดบางส่วนมาปูบนแคร่ให้คนป่วยไปนอนบนแคร่ไม้ ไผ่ทับบนสมุนไพรที่ปูเอาไว้แล้วนำสมุนไพรที่เหลือมาห่อด้วยผ้าม่อฮ่อมให้มีลักษณะคล้ายลูกประคบ นวดไปตามตัวผู้ป่วยหรือบริเวณที่มีอาการเจ็บป่วย โดยทำไปพร้อมๆ กับการอบตัวด้วยไอน้ำผ่านสมุนไพร

การอบสมุนไพรและนวดประคบด้วยสมุนไพรจะทำให้อาการเจ็บป่วย ค่อยๆ ทุเลาลงและหายเป็นปกติในที่สุดการอบตัวด้วยความร้อนนั้นนับเป็นวิธีการที่ทางแพทย์แผนปัจจุบันให้การยอมรับว่าสามารถช่วยให้การไหลเวียนของโลหิตน้ำเหลืองบริเวณผิวหนังดีขึ้น ส่วนไอน้ำของสมุนไพรจะมีสรรพคุณตามคุณสมบัติของสมุนไพรนั้น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะช่วยให้ร่างกายสดชื่น

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

“น้ำกระทอน” ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ควรอนุรักษ์

ฉบับที่ 3 เดือนพฤษภาคม 2552
ป่าเขากระยาง จังหวัดพิษณุโลก
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

มาทำน้ำกระทอนกันเถอะ

กระทอนหรือสะทอนไม้ป่ายืนต้นเนื้อแข็งที่พบมากบริเวณแนวป่าเชิงเขาระหว่างเขตติดต่ออำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยกับอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนมีนาคมของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงที่ใบของกระทอนจะเริ่มแตกใบอ่อน ชาวบ้านก็จะนำใบกระทอนอ่อนมาหมักและต้ม จนได้น้ำกระทอนไว้ใช้รับประทานกัน เป็นน้ำปรุงรสแทนน้ำปลา

เตรียมอุปกรณ์

1. ใบกระทอน
2. กระทะใบบัว
3. ผ้าขาวบาง
4. กระชอน
5. โอ่งมังกรหรือภาชนะถังพลาสติก
6. เกลือสำหรับปรุงรส

ขั้นแรกนำใบอ่อนกระทอนและกิ่งอ่อนของกระทอนมาตำ โดยใช้ครกกระเดื่องหรือเครื่องบด แต่ไม่ถึงกับละเอียดมากนัก จากนั้นนำมาหมักในโอ่งมังกรไว้ประมาณ 4 - 5 วัน

น้ำกระทอนประมาณ 1 โอ่งมังกร ต้มหรือเคี่ยวแล้วจะได้น้ำกระทอนประมาณ 4 - 5 ลิตร

หลังจากหมักใบกระทอนได้ที่ตามกำหนดแล้วจึงนำมาคั้นน้ำ กรองด้วยผ้าขาวบางเอาเศษใบกระทอนที่เหลือออกจะได้น้ำกระทอนที่เป็นสีเขียวอ่อน นำน้ำกระทอนที่ได้มาเคี่ยวในกระทะใบบัวประมาณ 6 ชั่วโมง หรือเคี่ยวจนน้ำแห้งเหลือประมาณ 1 ใน 3 ส่วนของน้ำที่ต้ม สีของน้ำกระทอนจะกลายเป็นสีน้ำตาลเข้ม เติมเกลือเพื่อปรุงรสเพิ่มรสชาติให้กลมกล่อม ตั้งไว้ให้เย็นแล้วบรรจุลงในภาชนะขวดแก้ว พร้อมปิดฝาให้แน่นนำไปรับประทานได้.....

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ข่วงกำกึ๊ด ๗

ฉบับที่ 1 เดือนมีนาคม 2552
ป่าสาลึก จังหวัดน่าน
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

หัวหน้าโครงการความหลากหลายฯ พื้นที่จังหวัดน่านและคณะได้รับเชิญให้เข้าร่วมเสวนาในเวทีเสวนา “ข่วงกำกึ๊ด” วิถีทางเลือกด้านสุขภาพเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในวันที่ 16 มีนาคม 2552 ณ ข่วงวัดบ้านส้าน ต.ส้าน อ.เวียงสา

เวทีเสวนาฯร่วมกับ สสส. และ อบต.ส้าน ชมรมผู้สูงอายุ ต.ส้านโดยมีผู้เข้าร่วมเสวนาจากหน่วยงานต่างๆทั้งสาธารณสุขอำเภอเวียงสา นักวิชาการเกษตร นายก อบต.ส้าน และหัวหน้า ความหลากหลายฯ พื้นที่จังหวัดน่าน

นายศุภวิชญ์ สาครินทร์ ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องของการใช้สารเคมีกับการเกษตรทำให้มีผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมและความหลากหลาย ทางชีวภาพเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดจากที่เมื่อก่อนชาวบ้านสามารถนำน้ำในแม่น้ำมาบริโภคได้แต่ ณ ปัจจุบันน้ำมีการปนเปื้อนไม่สามารถนำมาใช้ บริโภคในครัวเรือนได้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลงโดยร่วมกันหาทางร่วมมือที่จะแก้ปัญหาการใช้ลดการใช้สารเคมีและทางโครงการอนุรักษ์และพัฒนาด้านความหลากหลายทางชีวภาพพื้นที่จังหวัดน่าน จะได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลส้าน ดูแลและพัฒนาด้านความหลากหลายทางชีวภาพในท้องที่ให้ยั่งยืนต่อไป

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

“ มะตูม ”

ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน 2552
ป่าสาลีก จังหวัดน่าน
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

มากคุณค่า หลากหลายประโยชน์
เป็นยาก็ได้ เป็นเครื่องดื่มก็ดี

เคยสังเกตบ้างหรือไม่เวลาดูข่าวในพระราชสำนัก เมื่อมีท่านทูตไทยต้องเดินทางไกลเพื่อไปรับราชการประจำต่างประเทศนั้น จะต้องเข้าเฝ้าในหลวงแล้วพระองค์ท่านจะส่งยอดไม้เล็กๆมี 3 ใบ ให้ท่านทูตทัดหู เพื่อเป็นศิริมงคล นั่นก็คือ ยอดมะตูมนั่นเอง ยอดมะตูมเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรือง ถือเป็นไม้มงคล 1 ใน 8 ชนิด ของไทยโบราณและเป็นพรรณไม้ประจำจังหวัดชัยนาทด้วย

บ้านเรามีมะตูมอยู่ 3 สายพันธุ์ โดยแบ่งตามลักษณะของผลที่ออก พันธุ์ที่นิยมปลูกและบริโภคคือ “มะตูมไข่” ผลมีรูปร่างคล้ายมะขวิด คือเป็นรูปไข่หรือรียาวขนาดประมาณ 10-14 ซม. มีเปลือกหนาและแข็งมาก ผิวของเปลือกเกลี้ยงและเรียบ

คนสมัยก่อนนิยมรับประทานยอดอ่อนหรือใบอ่อนมะตูมเป็นผักร่วมสำรับอาหาร ปัจจุบันเป็นพืชที่หารับประทานยากเพราะไม่ค่อยมีคนนิยมปลูก คนทางเหนือนิยมรับประทานกับแกงหน่อไม้ ลาบ อร่อยอย่าบอกใครเชียว

มะตูมนอกจากจะเป็นไม้มงคลแล้วประโยชน์มากมายจริงๆ เลยค่ะ ใช้ได้ทั้งยอดอ่อน ใบ ผลอ่อน ผลแก่ และผลสุก รวมทั้งยางด้วยแล้วอีกทั้งสรรพคุณทางยา รู้อย่างนี้แล้วอย่ารอช้า หันมาปลูกมะตูมติดบ้านไว้สักต้นกันดีกว่าค่ะ

คุณค่าและประโยชน์ ใบอ่อนและยอดอ่อน
ของมะตูม ใช้ทานเป็นผักจิ้มน้ำพริก หรือกินกับลาบ หรือใส่ในแกง เพื่อช่วยปรุงรส และให้กลิ่นหอมเย็น แถมยังแก้โรคลำไส้ด้วยเพราะมีสารเมือก (mucilage) เพกทิน (pectin) และสารที่มีรสขม

เปลือกมะตูมอ่อน ค่อยๆฝานออกเป็นชิ้นบางๆจะนำไปตากแห้ง หรือชงสดๆกับน้ำเพื่อดื่มกินแก้ท้องเสียก็ได้ นอกจากนี้ยังทำเป็นยาธาตุที่ช่วยให้เจริญอาหารและช่วยรักษาโรคลำไส้เรื้อรัง หรือแก้โรคบิดในเด็กอย่างได้ผล โดยใช้ผสมในสัดส่วน 1 ต่อ 10 ดื่ม ไม่ช้าอาการจะคลายและหายไปในที่สุด หรือน้ำมะตูมอ่อนทั้งลูกมาต้มกับน้ำแล้วนำไปให้หญิงที่มีครรภ์ดื่ม เชื่อว่าจะทำให้แม่และเด็กปลอดภัย ช่วยให้คลอดง่าย แถมยังได้ลุ้นลูกหรือหลานที่อยู่ในครรภ์ เพราะว่ากันว่าหากต้มลูกมะตูมอ่อนแล้วเปลือกแตกจะได้ลูกสาว ถ้าเปลือกไม่แตกจะได้ลูกชาย

ผลแก่ ให้ฝานชิ้นค่อนข้างหนา แล้วนาไปเชื่อมกับน้ำตาลเป็นของหวานที่มีกลิ่นหอม ซึ่งมิใช่เป็นแค่ของหวานไว้ทานเล่น

ผลแก่ที่สุกแล้ว จะเลือกทานสด หรือนำมาขูดเปลือกออกให้เกลี้ยง ทุบเปลือกให้แตก แล้วนำไปต้มกับน้ำตาลทรายแดงทั้งลูก มีสรรพคุณทางยาเป็นยาระบายท้อง เหมาะสำหรับผู้สูงอายุหรือผู้ที่ท้องผูกเป็นประจำทำให้ถ่ายคล่อง แถมยังช่วยผายลม แก้ร้อนใน และที่สำคัญ **จากการทดลองพบว่าสารเพกทินในมะตูมมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อโรคในลำไส้ได้ด้วยนะ**

สุดท้ายท้ายสุด **ยางมะตูม** สามารถใช้แทนกาวไว้ติดสิ่งของได้อีกต่างหาก ไม่ต้องเปลืองเงินซื้อกาวประหยัดได้เยอะเชียวค่ะ

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

.. หมอเมืองแห่งล้านนา ..

ฉบับที่ 3 เดือนพฤษภาคม 2552
ป่าสาลีก จังหวัดน่าน
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

เราได้เดินทางไปพบลุงอินปันที่บ้าน เพื่อสอบถามเกี่ยวกับเรื่องยาสมุนไพรยาพื้นบ้าน ลุงอินปันปัจจุบันอายุ 75 ปี และมีอาชีพเป็นหมอพื้นเมืองรักษาคนด้วยสมุนไพร ครั้งแรกที่เราเห็นลุงอินปันไม่อยากจะเชื่อเลยว่า ลุงอินปันจะอายุ 75ปีแล้วแต่ว่าลุงอินปันยังมีร่างกายแข็งแรงคงเป็นเพราะคุณลุงอินปันเป็นหมอพื้นเมืองรู้จักตัวยาสมุนไพรหลายชนิดที่จะบำรุงร่างกายให้แข็งแรงเสมอ และที่สำคัญคุณลุงมีภรรยาตั้ง 3 คนแน่ะ อยากรู้เคล็ดลับของลุงอินปันมั้ยคะ คุณลุงอินปันทานยาสมุนไพรที่มีชื่อว่า กำลังโคทึก ใช้ดองเหล้าทานเป็นประจำ ว่าแล้วลุงอินปันก็ลุกขึ้นไปหยิบโหลดองเหล้ามาให้เราดู (น่าเสียดายที่เราไม่ได้ชิม) ระหว่างที่คุณลุงอธิบายเกี่ยวกับตัวยาสมุนไพรสายตาเราก็ได้เหลือบไปเห็นหม้อต้มยาใบหนึ่งลักษณะก็เหมือนหม้อต้มยาทั่ว ๆ ไปแต่ที่แปลกไปกว่านั้นคือ ฝาหม้อมีตัวอักขระที่เราไม่รู้จัก ลุงอินปันเลยอธิบายว่า “เป็นความเชื่อของคนโบราณที่จะช่วยปัดเป่าโรคและสิ่งชั่วร้ายออกไป“

หลังจากที่ได้ฟังคุณลุงอธิบายเกี่ยวกับยาสมุนไพรและตัวยาต่างๆ แล้วคุณลุงก็ได้พาเราไปชมสวนสมุนไพร ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านคุณลุงมากนัก สวนสมุนไพรนี้เกิดขึ้นได้เพราะลุงอินปันและชาวบ้านได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของสมุนไพรเพื่อที่จะให้ลูกหลานได้ศึกษาและสืบทอด ที่นี่มีสมุนไพรหลาย ๆ ชนิดและคุณลุงได้อธิบายให้เราฟังว่าแต่ละชนิดใช้รักษาโรคอะไรบ้าง

กล้วยน้ำว้า(ผลดิบ)	แก้อาการท้องเสียที่ไม่รุนแรง
กระชาย(แง่ง)	แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ
ขิง(แง่ง)	แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ
จิตมูลเพลิง	ยาบำรุงกำลัง
ก้างปลาเต็ด	แก้งูสวัด (ใช้ใบตำพอก)
หำเป้า	ยาชา
เสลดพังพอนตัวผู้	พอกแผล พิษแมลง
เครือกล้วยตีบ	ต้มรักษาโรคเก๊าท์
เตยหอม	แก้ร้อนในกระหายน้ำ
หญ้าหนวดแมว	ขับปัสสาวะ
ข่า (แง่ง)	รักษาโรคผิวหนัง กลากเกลื้อน

สาเหตุที่เรานำเรื่องราวเกี่ยวกับสมุนไพรมาเล่าให้เพื่อน ๆ ฟังก็เพราะว่าปัจจุบันสมุนไพรไม่มีคนสืบทอดและกำลังจะหายไปทั้ง ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านแบบดั้งเดิม และการรักษาโรคด้วยสมุนไพรมีผลข้างเคียงน้อย นอกจากนี้ลุงอินปันยังเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการปรุงยาสมุนไพร รักษาโรค โรคที่ถูกคุณไสย ไล่ผี สู่ขวัญ และประกอบพิธีกรรมต่างๆ ได้อีกมากมายหลายอย่างจึงนับเป็นบุคคลตัวอย่างและเป็นบุคคลภูมิปัญญาพื้นบ้าน

พวกเราต้องขอขอบคุณลุงอินปันที่ช่วยแบ่งปันความรู้ทั้งยังเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เอาไว้

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

" ปวาเกอญอกับการอนุรักษ์ป่า "

ฉบับที่ 1 เดือนเมษายน 2552
ป่าสนบ้านวัดจันทร์ จังหวัดเชียงใหม่
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

ชนเผ่าในพื้นที่

กะเหรี่ยงปวาเกอญอ

คนปวาเกอญอ พวกเขาเรียกตัวเองว่าเช่นนี้ แต่ราชการตั้งชื่อพวกเขาว่า **"กระเหรี่ยง"** คนเมืองพื้นราบเรียกพวกเขาว่า**"ญาง"** หมู่ฝรั่งเรียกพวกเขาว่า **"KAREN"**

มูเส่คี มูจะคี Musaekee คือชื่อที่ชาวบ้านชาวปวาเกอญอใช้เรียกพื้นที่ป่าสนบ้านวัดจันทร์ แปลว่า "ต้นน้ำแม่แจ่ม" ตั้งอยู่ในเขตตำบลบ้านจันทร์ และตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 150 กิโลเมตร ป่าสนวัดจันทร์ มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 151,259 ไร่ (242 ตารางกิโลเมตร) เป็นป่าสนประมาณ 90% ที่เหลือเป็นป่าดิบเขา ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งตาน้ำจะมีหมู่บ้านชาวไทยภูเขา เผ่าปวาเกอญอ (กระเหรี่ยง) อาศัยอยู่

ชาวปวาเกอญอมีความเชื่อในผี เช่นผีน้ำ ผีป่า ผีเขา ผีทาง เป็นต้น ผีคือกฎหมาย(ตั้งขึ้นมาให้น่ากลัวจะได้ไม่ไปทำผิด) ทำให้พื้นที่ป่าที่ชาวปวาเกอญออาศัยอยู่จะไม่ค่อยมีการบุกรุกทำลายป่า นอกจากนี้ชาวปวาเกอญอยังมีภูมิปัญญาในด้านการอนุรักษ์ป่า โดยมีการห้ามตัดไม้ในป่าประเภทต่าง ๆ จำนวน 11 ป่า ได้แก่ ป่าช้า ป่าเซ่นไหว้ ป่าสะดือ(ป่าที่เวลาคลอดลูกแล้วพ่อแม่จะเอาสายสะดือไปผูกไว้กับต้นไม้ซึ่งต้นไม้ที่เอาสายสะดือไปผูกนั้นเปรียบเสมือนชีวิตของเด็กที่เกิดมา) ป่าขุนห้วย(ป่าต้นน้ำ) สะดือป่า(ป่าที่มีน้ำล้อมรอบ) ป่าช่องเขาหรือป่าช่องลม(ป่าที่มีภูเขาขนาบอยู่ทั้งสองด้าน ป่างาช้าง(พื้นที่ป่าที่มีห้วยหรือแม่น้ำไหลมาบรรจบกัน) ดอยสามเส้า(พื้นที่ป่าที่มีภูเขาสามลูกล้อมรอบ) ป่าที่มีหนองน้ำอยู่กลางป่า(ป่านาอูลู)เชื่อว่ามีผีน้ำดูแลรักษาอยู่ ป่าที่มีตาน้ำออกจากดอย(ป่าทีเปอทอ) และป่าที่มีต้นโพธิ์ต้นไทรขึ้นอยู่ ซึ่งถ้าคนไหนไปตัดหรือไปทำลายจะผิดผีและจะมีอันเป็นไป

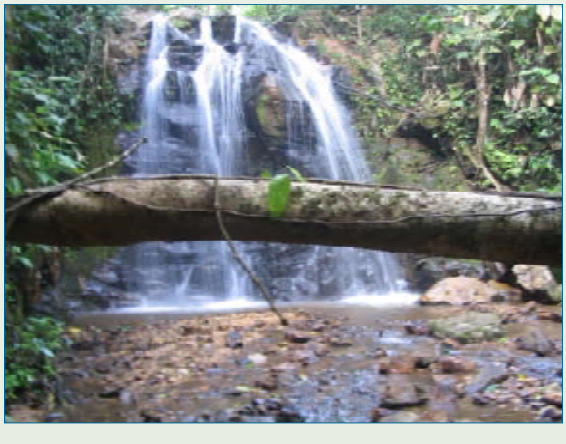

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

การพยากรณ์ฝนจากรังมดแดง

ฉบับที่ 1 เดือนเมษายน 2552
ป่าชุมชนตลาดขี้เหล็ก จังหวัดเชียงใหม่
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

สมัยโบราณ ดิน ฟ้า อากาศ มีความสำคัญ ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากชาวบ้าน ส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งสมัยนั้นยังไม่มีอุปกรณ์ เครื่องมือ หรือเทคโนโลยี ที่ใช้พยากรณ์ ดิน ฟ้า อากาศ ได้อย่างปัจจุบัน ดังนั้นชาวบ้านจึงใช้หลักสังเกตการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่เกิดรอบๆตัวการพยากรณ์ ดิน ฟ้า อากาศ ในช่วงระยะเวลารอบหนึ่งปี โดยการสังเกตการทำรังของมดแดงซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นของชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบๆป่าแห่งนี้

มดแดง (Red ant) จัดอยู่ในกลุ่มแมลง **Order** Hymenoptera **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Oecophylla smaragdina* Fabriciu

โดยทั่วไปมดแดงจะทำรังอยู่บนต้นไม้ มีความสูงของรังแตกต่างกันตามชนิดของต้นไม้และระบบนิเวศ

มดแดงสร้างรังโดยนำใบไม้มาเชื่อมติดกันด้วยเส้นใยมีลักษณะเป็นก้อนกลม ต้นไม้ที่มดแดงใช้สร้างรัง ได้แก่ มะม่วง ชมพู่ สะเดา หูกวาง ประดู่ ฯลฯ การทำรังของมดแดงที่มีความสูงแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่สามารถใช้ในการพยากรณ์ ดิน ฟ้า อากาศ ในช่วงระยะเวลารอบหนึ่งปีได้เช่นกัน

นายสวัสดิ์ ธรรมเมืองมูล

ความสูงของรังมดแดงจากระดับพื้นดิน

นายสวัสดิ์ ธรรมเมืองมูล ชาวบ้านที่ใช้ชีวิตอยู่กับป่าและคอยสังเกตการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติได้ให้ข้อมูลว่า ถ้ามดแดงทำรังสูงเหนือพื้นดินมากแสดงว่าปีนี้มีฝนตกมากและจะมีน้ำท่วมในพื้นที่แห่งนี้ แต่ถ้ามดแดงทำรังใกล้พื้นดินมากเท่าไรแสดงว่าปีนี้มีฝนตกน้อยพื้นที่บริเวณนั้นมีความแห้งแล้งและจะเกิดลมพายุพัดรุนแรง

คณะผู้เข้าสำรวจ

จากการสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนตลาดขี้เหล็ก อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 ซึ่งเป็นป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง พบว่ามดแดงมีการทำรังสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 25-40 เซนติเมตร ค่อนข้างมากดังนั้นจึงพยากรณ์ได้ว่าในปีนี้ (พ.ศ. 2552) จะมีฝนตกน้อยมากพื้นที่บริเวณนี้มีความแห้งแล้งและอาจมีลมพายุพัดรุนแรง

จากการพยากรณ์ดังกล่าวทำให้ชาวบ้านในพื้นที่เตรียมพร้อมกับสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต และสิ่งนี้เป็นอีกแนวทางหนึ่งของการสังเกตและเรียนรู้ธรรมชาติของชาวบ้านแห่งนี้

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

ประเพณีเดือนสามของชาวไทยใหญ่

ฉบับที่ 1 เดือนมีนาคม 2552
ป่าขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

ชาวไทยใหญ่ หรือที่พวกเขาเรียกตัวเองว่า “ไต” เป็นชาวไทยกลุ่มหนึ่ง ตั้งถิ่นฐานอยู่ภาคเหนือตอนบน และรัฐฉานของพม่า เป็นชนกลุ่มใหญ่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีประเพณีวัฒนธรรมที่สวยงามอยู่มากมายตลอดทั้งปี

ประเพณีเดือน ๓

ไตเรียกว่า“เหลินสาม”ภาษาปุ่งนา (ปุโรหิตหรือผู้รู้ของชาวไทยใหญ่) เรียกว่า “กุมหย่าสี” ภาษาพม่า เรียกว่า “ต๊ะโป่ละ” ธาตุประจำราศี คือ วาโยธาตุ (ธาตุลม) ดอกประจำราศี คือ ดอกชูปาน และดอกอิงแง(ภาษาพม่า หมายถึงดอกอธิษฐานและดอกวัฒนธรรม) เป็นฤดูถวายไม้โหล (ฟืน) ถวายข้าวหย่ากู้ (ข้าวเหนียวแดง) นิยมทำข้าวเหนียวแดงถวายวัดและถวายกองโหลในวันเพ็ญเดือน ๓

การทำข้าวหย่ากู้

นึ่งข้าวสุกแล้วนำไปคลุกน้ำอ้อย ถ้าทำมากคลุกในกระทะใหญ่ช่วยกันกวนหลายคนจนได้ที่นำถั่วลิสงที่กะเทาะเปลือกผสมคลุกเคล้าตอนใส่น้ำอ้อยหรือน้ำตาลแล้วขุดมะพร้าวโรยหน้าอีก บางตำราเคี่ยวน้ำกะทิเคี่ยวพอมันแตก เอาข้าวสุกคลุกน้ำกะทิคนให้เข้ากัน ทิ้งไว้บนเตาถ่านไฟพอสุกเหนียวได้ที่จึงตักออกใส่ถาดเอาตองทับผิวหน้าให้เสมอกันรอให้เย็นจึงตัดเป็นชิ้นก้อนสี่เหลี่ยมรูปขนมเปียกปูน การทำบุญทำทานข้าวหย่ากู้นี้มักจัดรวมกันเป็นหมู่บ้านจะมีการใส่เกวียนหรือรถหรือแบกหามถ้าขบวนใหญ่ ตีฆ้องกลองแห่แจกภายในหมู่บ้านโดยทั่วถึงกัน ข้าวหย่ากู้นี้มีตำนานมาว่า พระพุทธเจ้าทรงประชวรด้วยโรคพระอุทร ปวดๆเสียดๆ พระอานนท์ได้ออกบิณฑบาตและไปพบนางสุชาดาที่กำลังหุงข้าวยาคูใส่เนย น้ำนม จ่าติโผ่ (ผลพลู) เลงยาง (กานพลู) พิดชาง (ดีปลี) พิดป้อม (พริกไทย) พอเหลือบเห็นพระอานนท์ นางสุชาดาก็รีบตักข้าวยาคูไปใส่บาตรพระอานนท์ทันที พระอานนท์ได้นำข้าวยาคูไปถวายแด่พระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้า ฉันข้าวยาคูของนางสุชาดาแล้ว พระองค์ทรงหายจากอาการประชวร พระอุทรทันที ด้วยอานิสงส์การถวายข้าวยาคูนี้ นางสุชาดาได้ไปเกิดจุติบนสวรรค์เสวยผลบุญอย่างเป็นสุข ดังนั้นการถวายข้าวยาคู “ข้าวหย่ากู้” จึงเป็นประเพณีสืบต่อกัน

รูปประเพณีงานปอยข้าวหย่ากู้

การทำบุญถวายกองโหลพาธา

คือเอาไม้เนื้ออ่อน มีไม้งิ้ว (นุ่น) ไม้สา (ปอสา) และไม้กฤษณา บางแห่งใช้ไม้ไผ่ขุดเปลือกออก แล้วนำมาก่อฐานสี่เหลี่ยมคอกหมู ปลายแหลมขึ้นเป็นรูปเจดีย์มีฉัตรเป็นยอดไต เรียกว่า “ทีหิ่ง” คือฉัตร 5 ชั้น ประดับด้วยดอกจ้าจ่า (ลายดอกบนตุงของชาวไทยใหญ่) นำไม้ไผ่มาขัดราชวัตทั้งสี่มุมปักหน่อกล้วยหน่ออ้อย การเผากองโหลใช้ไฟม้าล่อ “บ้องไฟสั้น” ก่อนจุดม้าไฟจะมีพิธีถวายกองโหล โดยต่อด้ายสายสิญจน์จากกองโหลขึ้นไปบนวัดที่พระสงฆ์ให้ศีลให้พรและอนุโมทนา ต่อจากนั้นจะทำพิธีจุดไฟกองโหล ม้าไฟจะมีตาตรงกลางตอกดินปืนทั้งสองข้างใช้ดินเหนียวปิดเจาะรูชนวนทั้งสองข้าง ผูกเส้นลวดจากที่เผาไปหากองโหลห่างกันประมาณ ๑๐-๑๕ เมตร เมื่อจุดม้าไฟแล้วม้าไฟจะวิ่งตามเส้นลวดพุ่งไปหากองโหล สายชนวนด้านกองโหลก็จะติดไฟ แล้วไฟนั้นก็พุ่งเข้าหาห่อดินปืนหรืออาจราดด้วยน้ำมันไฟนั้นก็จะติดกองโหล ในระหว่างม้าไฟวิ่งอยู่นั้นก็จะมีการตีฆ้องกลองกันอย่างสนุกสนาน นิทานบ่อเกิดงานประเพณีกล่าวไว้ว่า สมัยหนึ่งนานมาแล้ว ในเมือง สาวัตถีมีมาณพเข็ญใจผู้หนึ่ง พอถึงเดือน 3 ยามหนาวเหน็บ ได้เก็บฟืนมากองไว้ที่ต้นทางที่พระสงฆ์จะมาบิณฑบาตในเมือง พอถึงเช้าตรู่จะตื่นแต่เช้ามืดเดินทางไปยังกองฟืน และก่อกองไฟที่ต้นทางแห่งนั้นพร้อมกับนิมนต์พระสงฆ์ มาผิงไฟเพื่อให้อบอุ่นก่อนจะออกบิณฑบาตอย่างนี้ทุกเช้า ตลอดจนสิ้นฤดูหนาวด้วยอานิสงค์แห่งการกระทำนี้ส่งผลให้มาณพนั้นตายแล้ว ไปเกิดในสวรรค์ เป็นเทพบุตร ที่มีรัศมียิ่งใหญ่ ดุจดวงไฟที่ลุกโชติช่วงชัชวาล เป็นที่เคารพของเหล่าเทวดาทั้งหลาย

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

“ หุบเขาเร้นรัก “

ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน 2552
ป่าขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

ขุนเขาที่ทอดยาวสูงเสียดฟ้า ปกคลุมด้วยหมอกหนาอากาศชุ่มชื้นหนาวเย็น ป่าดิบเขารกทึบที่เงียบสงบในระดับความสูงกว่า 1,400 เมตร จากระดับน้ำทะเล เป็นสถานที่ห่างไกลที่น้อยคนนักจะเข้าไปถึงซึ่งมีตำนานของคู่รักที่ต่างสัญญากันว่าจะอยู่ด้วยกันตลอดไป ภายใต้ **“หุบเขาเร้นรัก”**

ที่กล่าวมาข้างต้น อย่าเพิ่งเข้าใจผิดคิดว่าเป็นเรื่องราวของภาพยนตร์ฮอลลีวู้ดเรื่องดัง“หุบเขาเร้นรัก” (Brokeback Mountain) ที่เคยเข้าชิงรางวัลออสการ์มาแล้ว แต่เป็นเรื่องของสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่ง คือสิ่งมีชีวิตจำพวกอิงอาศัยหน้าตาคล้ายพืช เป็นการใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างเชื้อรากับสาหร่ายซึ่งอาศัยอยู่แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันก่อให้เกิดชีวิตภายใต้**“หุบเขาเร้นรัก”** ที่เรียกว่า **“ไลเคน”**

ไลเคน เป็นรูปแบบของการอยู่ร่วมกันของสิ่งมีชีวิต 2 ชนิด คือ เชื้อรา และสาหร่ายโดยอาศัยอยู่ร่วมกัน แบบพึ่งพาอาศัยกัน โดยเชื้อราจะได้ความชื้นและก๊าซออกซิเจนจากสาหร่าย และสาหร่ายจะได้รับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพื่อไปใช้ในการสังเคราะห์ด้วยแสงจากเชื้อรา การอยู่ร่วมกันของรูปแบบชีวิตอย่างไลเคนนี้ ทำให้มันมีความสามารถพิเศษที่จะเจริญอยู่ได้ในที่ๆสิ่งมีชีวิตอื่นๆเจริญไม่ได้เช่นโขดหิน แผ่นเหล็ก ขอเพียงมีแสงแดดความชื้นเล็กน้อย และที่สำคัญ คืออากาศที่ไม่เป็นพิษ ไลเคนก็อยู่ได้แล้ว ดังนั้นไลเคนจึงใช้เป็นดัชนีชี้วัดมลพิษทางอากาศได้

ไลเคนที่พบจากการสำรวจ และเก็บข้อมูลในป่าดิบเขาในป่าสงวนแห่งชาติแม่ยวมฝั่งซ้าย บริเวณบ้านหัวปอน ตำบลแม่ยวมน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพื้นที่ภูเขาและมีความสูงระดับความสูงกว่า 1,400 เมตร ไลเคนที่พบมีหลายชนิด ทั้งกลุ่มที่เป็นแผ่นติดตาม ต้นไม้ เรียกว่ากลุ่มครัสโตส (crustose) กลุ่มที่มีลักษณะคล้ายใบไม้ เรียกว่ากลุ่มโฟลิโอส (foliose) และกลุ่มที่มีลักษณะเป็นเส้นหรือแตกกิ่งก้าน เรียกว่ากลุ่ม ฟรุติโคส (fruticose) ซึ่งพื้นที่นี้พบไลเคนขนาดใหญ่ คือ เขากวาง (*Everniastrum* sp.) อยู่ในกลุ่มโฟลิโอส (กึ่งฟรูติโคส) พบเกาะติดกับต้นไม้ตระกูลก่อ (*Quercus* sp.) ซึ่งพบได้ทั่วไปในป่าดิบเขาบริเวณนั้น ดังนั้นไลเคนเขากวางนี้ จึงเป็นดัชนีชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของป่าดิบเขาในป่าสงวนแห่งชาติแม่ยวมฝั่งซ้าย

ความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้

เรื่องเล่าจากป่าแม่ยวมฝั่งซ้าย

ได้กินจากน้ำ ให้รักษาน้ำ ได้กินจากป่า ให้รักษาป่า

ฉบับที่ 3 เดือนเมษายน 2552
ป่าขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้
กรมป่าไม้

ป่าแม่ยวมฝั่งซ้ายอยู่ในเขตอำเภอขุนยวม และอำเภอแม่ลาน้อย มีเนื้อที่ประมาณ 624 ตารางกิโลเมตร ภูมิประเทศเป็นภูเขา ความสูงจากระดับน้ำทะเล 400 – 1,500 เมตร เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำของแม่น้ำยวม ไหลผ่านชุมชน 4 ใน 7 อำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือ อำเภอขุนยวม อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียงและอำเภอสบเมย

วิถีพอเพียงท่ามกลางป่าเขา

จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีภูเขาสูงสลับซับซ้อนมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ยังมีป่าไม้คงเหลือประมาณ 70% มีชนเผ่าอาศัยอยู่ถึง 7 ชนเผ่าใหญ่ และ 7 กลุ่มเล็ก เช่น กระเหรี่ยง ละว้า ละหู่ จีนฮ่อ จีน กระเหรี่ยงโปว์ คะยา กระเหรี่ยงคอยาว ไทยใหญ่ ม้ง ลีซู ชาวมุสลิม อีสาน และชาวไทยพื้นราบแต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์หรือจุดเด่นในการดำรงชีพที่น่าสนใจต่างกันไป ชนเผ่า กระเหรี่ยง ละว้า และคะยา มีวิถีชีวิตที่พอเพียง และอนุรักษ์ เช่นการทำไร่หมุนเวียน มีความเชี่ยวชาญการทำนาขั้นบันได เนื่องจากพื้นที่ราบมีน้อย (จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีที่ราบ 10%) ส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่ภูเขาที่ลาดชันสูง การทำไร่หมุนเวียนคือการปลูกข้าวไร่บนที่ลาดชันมีความจำเป็น เนื่องจากที่ราบมีน้อยมีการทำไร่แบบหมุนเวียนแบบไม่ซ้ำที่ในแต่ละปีเพื่อปล่อยให้ป่าฟื้นคืนสภาพและเป็นการปลูกครั้งเดียวกันเก็บผลผลิตกันได้ตลอดปี และในไร่มีพืชที่หลากหลาย มากกว่า 77 ชนิด อีกทั้งยังมีอาชีพเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปด้วย มีวิถีชีวิตที่ไม่ฟุ้งเฟ้อและมีการจัดการป่าตามภูมิปัญญาของชนเผ่า

ลุงจอนิ โอโดเชา

อดีตประธานกรรมการเครือค่ายเกษตรกร (ค.ก.น.) ภาคเหนือ เล่าว่า "การบวชป่า" เป็นพิธีกรรมทางศาสนามาประยุกต์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรต้นน้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ฯลฯ ให้คงความสมดุล"การบวชป่า" เป็นภาษาไทยกลาง กระเหรี่ยงเรียกว่า"หลื่อปก่า" ม้งเรียกว่า "ดง เช้ง" เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ 50 ปี เครือข่ายชุมชนในประเทศไทยจึงนำพิธี "บวชป่า" เพื่อเฉลิมพระเกียรติเป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณี เป็นการส่งผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า และสัตว์ให้เพิ่มมากขึ้น และยึดถือปฏิบัติกันมาจนถึงทุกวันนี้

FBD

FOREST BIODIVERSITY DIVISION

www.forest.go.th/biodiversity